



شعار حج ۱۳۹۹ (حج)؛ معنویت، همبستگی و اقتدار اسلامی



جایگاه حج در گفتمان انقلاب اسلامی



آیت الله محمدهادی یوسفی غروی؛ برائت شدت هیمنه کفر بر اسلام باید اعلام برائت از مشرکین در مهم ترین اجتماع دینی احیا شود.



گفت و گو با سید مهدی علیزاده موسوی؛ حج بیش از اهداف فردی، به دنبال تحقق اهداف اجتماعی است.



کلیه زائران حج ۱۳۹۹ در سال ۱۴۰۰ به سرزمین وحی اعزام می شوند

نماینده ولی فقیه در امور حج و زیارت در پیامی به مناسبت هفته حج:

هفته حج قرارگاهی برای هماهنگی و آمادگی بیشتر زائران است



به چشم خود بنگرند. حج برای تقرب دستجمعی به خدا و برائت دستجمعی از شیاطین اُنس و جن است. تمرین اتحاد و پیوستگی امت اسلامی است. و امت اسلامی هرگز مانند امروز به این برادری بایکدیگر و برائت علنی از مُشرکین و مستکبرین، نیاز نداشته است. (پیام ۲۹ دیماه ۱۳۸۳)

هفته حج که قرارگاهی برای هماهنگی و آمادگی بیشتر زائران و بهرمندی همگان از عطر این فریضه الهی است امسال در حالی انجام می شود که جهان از ویروس منحوس کرونا به تنگ آمده و فعالیتهای مختلف جامعه را نیمه تعطیل نموده است و برانجام این فریضه نیز اثر گذاشته است به گونه ای که برخی از کشورهای بزرگ و با فاصله زیاد با سرزمین وحی از حضور در موسم و برگزاری حج ۱۴۴۱ انصراف دادند. بدیهی است در چنین وضعی انجام این فریضه با حضور جمعی که سلامتی زائر آسیب نبیند و امکان رعایت شرائط حج گزاری را براساس پروتکل های هر دو کشور ممکن کند، از تعطیلی آن بهتر بود. بجاست در هر صورت از تمام وزارتخانه ها ، نهاد ها و موسسات و شخصیت های حقیقی که در مقدمات برگزاری حج تلاش نمودند عرض سپاس و امتنان خویش را اعلام دارم.

از پیام امام خمینی علیه السلام به مناسبت عید سعید قربان، ۶/۷/۱۳۶۳ هـ. ش این خانه برای هدفی والا که همانا اوج معرفت، بندگی و دلدادگی عباد با معبود خویش و توجه به جایگاه و ارتباط با سایر حاجیان است بنا شده. مقام معظم رهبری علیه السلام پیرامون این فریضه الهی می فرما یند: فریضه ی حج، آنگاه که با معرفت و هوشیارانه به جای آورده شود، به مسلمان حج گزار و به امت بزرگ اسلامی فیض می بخشد، حاجی را به صفا و پاکی و معنویت سوق می دهد، و امت را به اتحاد و عزّت و اقتدار نزدیک می کند. گام اول برای حاجیان، خودسازی است. احرام و طواف و نماز، مُشغّر و عرفات و منی، قربانی و رُئی و خُلُق، همه و همه، مظاهر خشوع و فروتنی انسان در برابر خداوند و جایگاه ذکر و تَضَرُّع و تَقَرُّب به او است. این مناسک پر معنی را نباید از سر غفلت گذرانید. مسافر دیار حج، در همه ی این مراسم باید خود را در محضر حق متعال بداند، خود را در انبوه متراکم جمع، با محبوب تنها ببیند، با او راز و نیاز کند، از او بخواهد و به او دل ببندد، شیطان وهوی را از دل خویش براند، و زنگار حرص و خَسَد و جُبْن و شهوت را از خویش بزداید. خدا را بر هدایت و نعمتش سپاس گوید، دل را بر مجاهدت در راه خدا، رام کند، مهربانی به مؤمنان و بیزاری از معاندان و حق ستیزان را در دل بیوراند، عزم خویش را بر اصلاح خود و اصلاح دنیای پیرامون خود استوار سازد، و با خدای خود بر آبادی دنیا و آخرت، پیمان ببندد. حج درعین حال، یک حرکت دستجمعی است. دعوت الهی به حج برای آن است که مؤمنان خود را در کنار یکدیگر ببینند و ثُمادی از وحدت پیکره ی مسلمان را

در شرایط فعلی، انجام فریضه حج با حضور جمعی که سلامتی زائر آسیب نبیند و امکان رعایت شرائط حج گزاری را بر اساس پروتکل های هر دو کشور ممکن کند، از تعطیلی آن بهتر بود.

قال الله تعالى: وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًاَوْ عَلَى كُلِّ مَضَامٍ يَأْتِيَنَّ مِنْ كُلِّ فُجٍ غَمِيقٍ (الحج: ۲۷) در میان مردم به حج فراخوان تا، پیاده و سواره بر شتران لاغر از راههای دور به سوی تو آیند در ماههای حج نسیم رحمانی دعوت الهی توسط خلیش حضرت ابراهیم علیه السلام به مشام عارفان بالله می رسد و بندگان مخلص خداوند سرگشته حضور در این میهمانی شبانه روز در تلاش هستند. دعوت خداوند از مردم است تا در خانه ای که برای آنان و رشد معنویشان ایجاد شده حضور یابند. إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ (آل عمران: ۹۶) نخستین خانه ای که برای مردم [و نیایش خداوند] قرار داده شد، همان است که در سرزمین مکه است، که پربرکت و مایه هدایت جهانیان است. امام راحل عظیم الشان علیه السلام می فرماید: بیت الله الحرام اوّل بیتی است که برای ناس بنا شده.

بیت همگانی است. هیچ شخصیتی و هیچ رژیم و هیچ طایفه ای حق تقدّم در آن را ندارد. اهل بادیه و صحرائشینان و خانه به دوشان با عاکفان کعبه و شهرنشینان و دولتمردان، در آن یکسانند. این بیت معظم برای ناس بنا شده و برای قیام ناس و نهضت همگانی و برای منافع مردمی. و چه نفعی بالاتر و والا تر از آن که دست جباران جهان و ستمگران عالم از سلطه بر کشورهای مظلوم کوتاه شود و مخازن عظیم کشورها برای مردم خود آن کشورها باشد! بیتی که برای قیام تأسیس شده است، آن هم قیام ناس و للناس، پس باید برای همین مقصد بزرگ در آن اجتماع نمود و منافع ناس را در همین مواقف شریف تأمین نمود و رمی شیاطین بزرگ و کوچک را در همین مواقف انجام داد.

آیت الله سید هاشم حسینی بوشهری؛

کشورهای اسلامی باید در حج بت های زمان خود را به زمین بزنند تا وحدت جهان اسلام شکل بگیرد

ما امروز در جهان از تشدد میان کشورهای اسلامی ضربه می خوریم. کشورهای اسلامی به خاطر سیاست های دشمنان دچار تششت و پراکندگی شده اند و این خواست دشمنان است. آنان اگر بدانند که کشورهای اسلامی در کنار یک میز جمع می شوند و با همدلی و صفای مؤمنانه مسائل جهان اسلام را حل و فصل می کنند و به نیازمند رسیدگی می کنند، دیگر شاهد جنگ ویرانگر، جنگ در یمن، و یورش تروریست ها به کشورهای اسلامی نبودیم. متأسفانه امروزه از بودجه و امکانات کشورهای اسلامی برای سرکوب و کشتار سایر مسلمانان استفاده می شود. این حج به خاطر عظمت خانه خدا و مسجدالحرام و عظمت مدینه النبوی جایگاه رفیعی دارد که اگر سران کشورهای اسلامی، نخبگان جامعه اسلامی و فرهیختگان جهان اسلام در آن تبادل نظر کنند و در کنار این که مناسک انجام می دهند به این گونه مسائل اساسی جهان اسلام نیز عمل کنند، شرایط جامعه اسلامی کاملاً متفاوت خواهد بود؛ جنگ و منازعه ای در میان آن ها وجود نخواهد داشت، بلکه یکپارچه و متحد اقدام خواهند کرد. فلسطین به این وضعیتی که امروز گرفتار بود، گرفتار نمی شد، دشمنان نقشه نمی کشیدند برای این که سرزمین قدس را به عنوان پایتخت رژیم صهیونیستی معرفی کنند. مشکلات امروز ما ناشی از این است که دشمنان بر ما مسلط شده و پایگاه های خود را در کشورهای اسلامی به وجود آورده اند. اگر از حج و ظرفیت عظیمی که در این اجتماع بزرگ وجود دارد به خوبی استفاده شود، اتفاقات بسیار خوبی رخ خواهد داد، اما متأسفانه این شعار همیشگی دشمنان وجود دارد که «تفرقه بیانداز و حکومت کن». امروز به گونه ای شده که حج دیگر آن ویژگی های گذشته را ندارد، حج جایگاهی نیست که بت ها بر زمین افکنده شوند، مبارزه با بت ها و طاغوت ها یکی از مسائلی بوده که پیامبر در جریان فتح مکه انجام داد و آن روز بت ها، مجسمه هایی بودند اما امروز طاغوت هایی هستند که مورد اعتماد و اعتنای کشورهای اسلامی قرار می گیرند. بنابراین حج ابراهیمی مورد نظر امام راحل این است که مناسک باید به خوبی انجام بگیرد و مردم با فلسفه اعمال حج آشنا بشوند و بُعد عرفانی، معنوی، دینی و شناخت آنان نسبت به مسائل دینی افزوده شود؛ اما به این مقدار بسنده نکرده و به دنبال بینش سیاسی و بصیرت و آگاهی لازم در عرصه های مختلف باشند که این موضوع با تبادل نظر و همفکری مسلمانان جهان به خوبی شکل خواهد گرفت.



حج یکی از ارکان اساسی اسلام است و آن حجی که همواره مورد نظر امام خمینی علیه السلام بود و به عنوان حج ابراهیمی شناخته می شد، عبارت از حجی است که ما تنها به مناسک بسنده نکنیم. گرچه انجام مناسک و بعد عرفانی حج بسیار مهم و حائز اهمیت است، زیرا به طور طبیعی اگر کسی به درستی این گونه مسائل و اعمال حج را انجام ندهد، حج او پذیرفته شده نیست. اما حج مورد نظر امام راحل، حجی بود که در حقیقت علاوه بر بعد مناسک عبادی و اعمال خاصی که در مذاهب آمده و پیروان مذاهب به آن عمل می کنند، حج را جایگاهی بدانی که از دل آن در بعد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی وحدت میان امت اسلامی شکل بگیرد. مشکلی که الان در خصوص مناسک حج و موسم حج وجود دارد این است که میزبانان حج و کسانی که میزبان زائران خانه خدا هستند، هیچ علاقه ای نشان نمی دهند، تنها چیزی که بر آن پای فشاری می کنند، حضور زائران و انجام مناسک بدون توجه به مسائل مهم جهان اسلام است و این که مسلمانان ارتباطی با همدیگر نداشته باشند و در این اجتماع مسائل کلی اسلام را مطرح نکنند. اگر از این ظرفیت به درستی استفاده شود و متولیان حج و کسانی که میزبان زائران و حاجیان هستند، نسبت به این موضوع اهتمام بورزند، این فرصت موسم حج، بهترین فرصتی است که مسلمانان با همدیگر می توانند تبادل نظر کنند، ارتباطات کشورهای اسلامی تقویت شود و می توانند با یک نگاه واحد و استراتژی واحد در تصمیمات مجامع منطقه ای و بین المللی، حضور جدی داشته باشند.

دکتر علیرضا رشیدیان، رئیس سازمان حج و زیارت در پیامی به مناسبت هفته حج: ما در لباس خدمت به زائران بیت الله الحرام آماده ایم تا فرصتی دیگر برای خدمت رسانی شایسته، متواضعانه و عاشقانه به ضیوف الرحمان را به سرانجام برسانیم



اینک آمادگی آن را داریم تا فرآیندها، تعاملات و ارتباطات به نحوی ایجاد و برقرار شود که این سفر با حداکثر دستاوردهای معنوی، فردی، اجتماعی و بین المللی محقق شود آنگونه که مقام معظم رهبری تأکید دارند: «حج باید مظهر اتحاد، تفاهم، گفت و گو و همدلی، همکاری و نزدیک شدن مسلمانان با یکدیگر باشد». ما نیز در لباس خدمت به زائران بیت الله الحرام و حریم امن نبوی آماده ایم تا فرصتی دیگر برای خدمت رسانی شایسته و به بیان رهبر انقلاب اسلامی خدمتی متواضعانه و عاشقانه به ضیوف الرحمان را به سرانجام برسانیم. در این میان همگامی و هماهنگی همه دستگاه های مرتبط با حج بیش از پیش باید محور عمل باشد تا مأموریت خود برای برگزاری حج را با صلابت، قوت و قدرت به انجام

گفته و مهبای سفر به سرزمین وحی شویم آنجا که عطر توحید ابراهیمی، شمیم حرمت نبوی از جای جای آن روح و جان را نوازش می دهد. حجی که خود افزون بر پرورش روحیه فردی و تکامل اخلاقی و عرفانی و تمرین خودسازی؛ ابعاد اجتماعی آن نمایشی از اتحاد و انسجام مسلمانان به عنوان امت واحد و زمینه تعاملی بزرگ است که آثار آن حتی فراتر از دین و مذهب و جغرافیا می باشد. ما نیز به رسم هرساله کوشیده ایم تا مقدمات این سفر معنوی را فراهم آوریم سفری که امیر مومنان علی علیه السلام در وجوب آن در آخرین لحظات حیات پربارش به امام حسن علیه السلام با این بیان؛ وصیت و تأکید می نماید: «والله الله فی بیّت رَکَمَ، لَا تُخَلَّوْهُ مَا بَقِیْتُمْ، فَإِنَّهُ إِنْ تُرِكَ لَمْ تُنْتَاطَلُوا» «خدا را، خدا را، درباره خانه پروردگارتان، تا هستی آن را خالی نگذارید؛ زیرا اگر کعبه خلوت شود، مهلت داده نمی شوید (دشمن مهلت تان نمی دهد)».

حجی که مظهر اتحاد، اقتدار و قدرت مسلمانان جهان است و این پیام از طریق ای کنگره عظیم هرساله به جهان متخابره می شود. در این راستا تلاش ما آن بوده تا برگزاری هر چه بهتر و منسجم تر حج را پیگیری نموده و از این رو با وجود شیوع کرونا، این بیماری جهان گیر، کلیه مقدمات اقدامات لازم از انعقاد قراردادهای و تفاهمنامه های مربوطه اعم از مسکن، تدارکات، حمل و نقل و تغذیه تا جذب معاینات زائران به روال هر ساله انجام گرفته است. آن گونه که امروز همه امور بر اساس روال عادی به انجام رسیده و همه مراحل کار حتی خدمات بهداشتی و غیره در قالب پروتکل های بهداشتی و دستورالعمل های مختلفی که با همکاری کارشناسان بهداشت و درمان آماده شده، برنامه ریزی و به انجام رسیده است.

تلاش ما آن بوده تا برگزاری هر چه بهتر و منسجم تر حج را پیگیری کرده و از این رو با وجود شیوع کرونا، این بیماری جهان گیر، کلیه مقدمات اقدامات لازم از انعقاد قراردادهای و تفاهمنامه های مربوطه اعم از مسکن، تدارکات، حمل و نقل و تغذیه تا جذب معاینات زائران، به روال هر ساله انجام گرفته است.

رسانیم و زمینه فیض معنوی و بهره هر چه بیشتر حجاج از حج ابراهیمی را فراهم آوریم. باشد تا هفته حج هم زمانی برای بازیابی و بازشناسی بیشتر اهداف حج ابراهیمی در بین تک تک احاد جامعه اسلامی و انسانی ما باشد.



اداره حج یک کار مشترک است. عربستان باید اجرای پروتکل‌های بهداشتی ما را می‌پذیرفت.



حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید جواد مظلومی، معاونت بین الملل بعثه مقام معظم رهبری در امور حج و زیارت به تشریح ویژگی‌های حج امسال با توجه به شیوع ویروس کرونا پرداخت. ایشان فرمودند: خالی بودن خانه خدا تحت همین عنوان در روایات متعددی ذکر شده است با این مضمون که این تعطیلی به عنوان یکی از اسباب نزول بلا ذکر شده است. امام علی علیه السلام در وصیت نامه خود می‌فرمایند: «الله الله فی بیت ربکم لا تخلوه ما بقیتم فانه ان ترک لم تناظروا»؛ مراقب خانه خدا باشید، مراقب حج باشید. تا زنده هستید خانه خدا را خالی نگذارید. و اگر خانه خدا خالی بماند و خانه خدا خالی شده و حج و طواف در آن انجام نگیرد؛ خداوند به شما رحمت نمی‌فرستد و شما به عذاب الهی دچار خواهید شد. البته این روایت ناظر به حالتی است که این تعطیلی بدون علت باشد. اما در زمانی مانند شیوع ویروس کرونا، دو واجب و جوب می‌یابند: واجب نخست می‌گوید: «لله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلاً» حج بر مستطیع واجب است. واجب دوم نیز حفظ سلامتی است. یعنی هر کاری که باعث گردد تا سلامتی انسان به خطر بیفتد حرام است. حالا راه جمع این است: اگر توانستیم هر دو را انجام دهیم که مشکلی نیست. اما وقتی مسأله طوری است که نمی‌توانیم دو واجب را با هم هماهنگ کرده و انجام دهیم؛ تکلیف مشخص است. تلاش ما در بعثه مقام معظم رهبری این بوده تا در حد توان بتوانیم هم تکلیف حج را انجام دهیم و هم به تکلیف حفظ سلامتی خود عمل کنیم. اگر مسیری برای تحقق هر دو تکلیف فراهم شد مشکلی نیست، در غیر این صورت به خاط حفظ سلامتی، تکلیف حج از ما ساقط می‌گردد.

ظاهراً و متأسفانه عربستان توان تأمین سلامتی حج را ندارد. گله ما این بوده که عربستان پس از صدور اطلاعیه‌ای در تاریخ ۱۲ فروردین ماه ۱۳۹۹ مبنی بر توقف موقت مراحل ثبت نام حج در کشورها، در یک بازه دوماهه اطلاع رسانی خاصی انجام نداد. جای این بود که آنان جلسات مشترکی برای بررسی راه‌حل‌ها برگزار می‌کردند. ما در داخل، طی تشکیل دادن جلسات متعددی، راه‌حل‌های مختلف را بررسی کردیم.

هیأت پزشکی ما بررسی خوبی انجام داد و برای حاجیان در مکان‌های مختلف مرتبط با اعمال حج، پروتکل‌های بهداشتی مناسبی تهیه کرد. ما تلاش داشتیم تا برای انجام هر دو واجب (انجام حج و حفظ سلامتی) راهکارهایی ارائه دهیم. اما با اعلام عربستان متوجه شدیم که امسال حج بدون حضور حجاج خارجی و فقط با حضور حجاج داخلی عربستان برگزار شده، و برای حاجیان غیر عربستانی امکان انجام مناسک حج وجود ندارد.

پروتکل‌هایی که وزارت بهداشت ما پیشنهاد کرد از لحاظ تأمین سلامت کافی بود اما برگزاری حج یک کار مشترک است و عربستان نیز باید اجرای پروتکل‌های ما را بپذیرد. براین اساس، ریاست محترم سازمان حج و زیارت ایران، شش روز پس از مصاحبه وزیر محترم عربستان، از طرف ایران نامه‌ای به او مبنی بر آمادگی ایران ارسال کرد. یکی از راهکارهای پیشنهادی هیأت پزشکی ایران در حج، کاهش جمعیت حاجیان به یک دهم سهمیه‌ی فعلی بود. حتی این هیأت پیشنهاد کرده بود که پس از ورود حاجیان به کشور پس از انجام مراسم حج؛ مراسم استقبال در فرودگاه برگزار نگیرد؛ قرنطینه کوتاه مدت برای انجام آزمایش کرونا برقرار شود؛ دید و بازدید حاجیان به مدت دو هفته به تأخیر افتد؛ همچنین، برای هر کاروان یک نظام پزشکی خاصی طراحی شود، و حتی در همه هتل‌ها اتاق‌های ویژه قرنطینه مهیا گردد.

در بعد فرهنگی و آموزشی ما جز نخستین کشورهایی بودیم که از نظام آموزشی حضوری به سمت آموزش‌های مجازی مشترک، و آموزش‌های مجازی کاروانی رفتیم. در بخش فقهی، دوستان ما سؤالاتی را برای حالت ویژه کرونایی استخراج کرده و برای استفتاء به مراجع ارسال کردند. ما با کشورهای دیگر نیز درباره این بیماری و مشکلات آن در مراسم حج صحبت کردیم. دسته‌ای از کشورها مانند مالزی، اندونزی، سنگاپور، سنگال، و غیره از همان ابتدا از شرکت در مراسم حج اعلان انصراف کردند. ولی بیشتر کشورهای دیگر در حالت انتظار بودند. این کشورها مانند ما مقدمات کارهای حج را انجام داده بودند تا به محض بهبود شرایط به عربستان بروند.

کلیه زائران حج ۱۳۹۹ در سال ۱۴۰۰ به سرزمین وحی اعزام می‌شوند



این حادثه به خانواده‌های آنها تحویل داده شده است و خود این خانواده‌ها باید مسائل مربوط به نقد کردن چک‌ها را پیگیری می‌کردند. اما سازمان حج و زیارت برای نقد کردن این چک‌ها از وزارت امور خارجه کمک خواست که مقرر شد با همکاری سفارت سوئیس در ایران این چک‌ها به عربستان برده و نقد شود اما عربستان اعلام کرد باید نقد شدن این چک‌ها توسط سفارت سوئیس در ایران تأیید شود، به همین دلیل این چک‌ها بازگشت خورد و قرار است با سفیر سوئیس در ایران نشستی برگزار کنیم و امیدواریم این مسئله حل شود. رشیدیان در خصوص قسط دوم هزینه حج ۹۹ نیز گفت: ما خواستار پرداخت این وجه از سوی مردم و خرید مابقی ارز لازم برای حج هستیم تا برای حج ۱۴۰۰ ذخیره شود. همچنین، سناریوهای مختلفی درباره اربعین مطرح است. اگر ویروس کرونا کنترل نشده و امکان حضور گسترده مردم در این مراسم ممکن نبود، پیشنهاد شده که نمایندگانی از شهرهای مختلف در این مراسم به صورت محدود حضور یابند. البته این امر منوط به آمادگی کشور عراق است.

وی درباره شرایط اعزام زائران به سوریه نیز گفت: وضعیت کرونا در کشور سوریه از سایر کشورها بهتر است. ستاد ملی کرونا نیز مصوب کرده است که پروتکل‌هایی بین وزارت بهداشت ایران و کشورهای اجرایی شود تا امکان اعزام زائران را رعایت این پروتکل‌ها فراهم باشد. جلسه فرهنگی ستاد اربعین در بعثه برگزار و برنامه‌ریزی‌ها برای اربعین سال جاری در حال انجام است. البته از روز دوشنبه به دلیل وخامت شرایط در عراق حرم‌های مطهر امام حسین علیه السلام، حضرت عباس علیه السلام و بین‌الحرمین بسته شده و منطقه در حالت قرنطینه قرار دارد. البته در خصوص اربعین اگر امکان حضور زائران ایرانی در عراق فراهم نبود پیشنهاد کرده‌ایم که تعدادی از موبک‌های ایرانی برای خدمت به زائران عراقی حضور یابند.

دستورالعمل‌های لازم در این زمینه را برای بخش‌های مختلف تهیه کردیم.

وی اعلام کرد: برای حج سال جاری ۷۲ هزار و ۹۱۴ نفر زائر پول واریز کرده بودند. میزان این وجه ۲۵ میلیون تومان بود که یک میلیون تومان آن ودیعه اولیه و حدود دو و نیم میلیون تومان هم سود این ودیعه بود و بقیه وجه را مردم در یک قسط پرداخت کردند(قسط دوم هنوز پرداخت نشده است). تمام این وجه به حساب بانک مرکزی واریز شد تا با توجه به شرایط اقتصاد جهانی و تغییرات قیمت ارز، وجه حجاج از نوسانات ارز درمان و ارز مصوب برای سال جاری، برای حج آینده محفوظ و ذخیره بماند.

پول ارز برای سال آینده باقی بماند

رئیس سازمان حج و زیارت از درخواست این سازمان برای برگزاری نشست شورای عالی حج خبر داد و گفت: در جلسه شورای عالی حج این مسئله بررسی می‌شود تا پول ارز برای سال آینده باقی بماند. باقی ماندن این پول در بانک مرکزی بزرگ‌ترین کمک به حجاج برای در امان ماندن پولشان از نوسانات ارز است. رشیدیان از آغاز برنامه‌ریزی‌ها برای عملیات حج ۱۴۰۰ از آذرماه سال جاری خبر داد و اظهار کرد: اگر فردی از زائران امسال که پول حج را واریز کرده، خواستار بازپس گرفتن پول خود و انصراف از حج باشد، پول را پس می‌دهیم و نفرات بعدی جایگزین آنها برای حج آینده خواهند شد. البته هزینه حج این افراد براساس قیمت سال آینده خواهد بود. افق روشنی در قیمت ارز نمی‌بینیم و اگر بتوانیم ارز امسال با قیمت کنونی را برای حج سال آینده نگه داریم از نظر مالی به نفع حجاج است.

وی در پاسخ به این سؤال که چرا تا آخرین فرصت منتظر اعلام نظر عربستان بودیم و به صورت داوطلبانه برای حفظ سلامت زائران از حج انصراف ندادید؟ گفت: براساس قراردادها اگر ما انصراف می‌دادیم از نظر مالی زیان می‌دیدیم ولی اگر عربستان حج را لغو می‌کرد زیانی متوجه ما نمی‌شد.

حجت‌الاسلام نواب نیز در پاسخ به سؤال خبرنگار ایکن‌ا که پرسید سامانه جمع‌آوری ایده‌های فرهیختگان و مردم در خصوص حج چه زمانی راه‌اندازی می‌شود؟ گفت: این سامانه در یکی از مناسبت‌های آتی رونمایی خواهد شد. البته طی این مدت نیز ایده‌های روحانیون و مردم دریافت شده است. چرا چک‌های شهدای حادثه سقوط جرتقیل نقد نشد

رئیس سازمان حج و زیارت نیز در پاسخ به سؤال خبرنگار ایکن‌ا مبنی بر اینکه چرا چک‌های شهدای حادثه سقوط جرتقیل در مسجدالحرام نقد نشده است؟ اظهار کرد: چک‌های شهدای

گفت و گو با سید مهدی علیزاده موسوی؛

حج بیش از اهداف فردی، به دنبال تحقق اهداف اجتماعی است.

نیست؛ زیرا آن‌ها استطاعت طریقی ندارند. حدود یک میلیارد و ۴۰۰ میلیون مسلمان داریم که از بین آن‌ها تعداد اندکی از نظر مالی امکان حضور در حج را دارند و یا بسیاری افراد، کهنسال و فرسوده هستند و باید به حج نیابتی اقدام کنند. در چنین مواردی تعطیلی حج عمومی نیست چون برگزار می‌شود اما برای گروه‌هایی که به هر دلیلی توان حضور نداشته‌اند واجب نیست.

اما گاهی از نظر فقهی خطری همه مسلمانان و حجاج را تهدید می‌کند: در گذشته راهزنان بودند و استطاعات طریقی و امنیتی برای افراد وجود نداشت؛ بنابراین حج را تعطیل می‌کردند؛ به‌عنوان نمونه با کم شدن قدرت خلفای عباسی، آن‌ها دیگر قدرت مدیریت حج را نداشتند و دعوایی که سر حکومت‌ها به وجود آمد موجب شد امنیت از بین برود و در این راه بسیاری افراد قتل عام شدند؛ مثل فتنه قرامطه در مکه که چندین هزار نفر را قتل عام کردند. در طول تاریخ حدود ۴۰ بار، حج تعطیل شده و مسلمانان امکان حضور پیدا نکرده‌اند.

بعد اجتماعی حج فراموش شده است

این استادی حوزه و دانشگاه به شیوع ویروس کرونا در جهان اشاره و تصریح کرد: این بیماری یکی از مواردی است که در حوزه استطاعت بدنی، طریقی و امنیتی باید به آن توجه کرد. گاهی در سفر حج خوف مریض شدن وجود دارد؛ مانند سرماخوردگی یا آنفلوآنزا که امری طبیعی است و معمولاً حاجیان را درگیر می‌کند اما خطر جانی جدی ندارد. اما با این بیماری جدید که حالتی عمومی دارد و منحصراً نسبت به آن هشدار

شیوع کرونا یکی از مواردی است که در حوزه استطاعت بدنی، طریقی و امنیتی باید به آن توجه کرد. گاهی در سفر حج خوف مریض شدن وجود دارد؛ مانند سرماخوردگی یا آنفلوآنزا که امری طبیعی است و معمولاً حاجیان را درگیر می‌کند اما خطر جانی جدی ندارد. اما با این بیماری جدید که حالتی عمومی دارد و منحصراً نسبت به آن هشدار زیادی می‌دهند، استطاعت بدنی و امنیتی حج دچار مشکل می‌شود. از نظر فقهی هم در این شرایط حج بر کسی واجب نیست و حاکم می‌تواند حج را تعطیل کند؛ اما هنوز مراجع نسبت به این قضیه اظهارنظر قطعی نداشته‌اند.

باید آن‌ها ببینند با توجه به تسریع و گسترده‌گی شیوع بیماری آیا امکان مدیریت حجاج را دارند؟ متأسفانه ما به توجه به واقعه منا به نظر می‌رسد عربستان دولت ضعیفی در حوزه مدیریت حج دارد و امکان دارد به خاطر همین ضعف نتواند حج را انجام دهد. درباره تأثیرهای تعطیلی حج بر جهان اسلام نیز می‌توان گفت: حج مانند نماز جماعت، بیش از اینکه اهداف فردی داشته باشد، به دنبال اهداف اجتماعی است. اگر حج را بررسی کنیم تمام اعمال، سکناات، رفتار و حرکاتی که در حج انجام می‌شود، همه رنگ و بوی اجتماعی دارد و نشانگر دگردوستی، همپاری، ارتباط با دیگران و تعامل است؛ به عبارت دیگر حج تمرین اخلاق اجتماعی است. حج می‌خواهد به مسلمانان زندگی پاک اجتماعی را یاد دهد؛ چگونه انسان با دیگران ارتباط داشته و چگونه غمخوار دیگران باشد. اما متأسفانه شاهد هستیم به ویژه پس از روی کار آمدن آل سعود بُعد اجتماعی حج تقریباً فراموش شده است. اگر حج

به گزارش خبرنگار ایکن‌ا، نشست خبری علیرضا رشیدیان، رئیس سازمان حج و زیارت و حجت‌الاسلام سیدعبدالفتاح نواب، نماینده ولی فقیه و سرپرست حجاج ایرانی، درباره تحولات مرتبط با حج و برنامه‌های فرهنگی، آموزشی و اجرایی بعثه مقام معظم رهبری و سازمان حج و زیارت در هفته حج، چهارم تیرماه، با حضور اصحاب رسانه برگزار شد.

علیرضا رشیدیان در این نشست اعلام کرد: با توجه به لغو حج از سوی عربستان، تمام زائرانی که برای حج سال جاری ثبت‌نام کرده‌اند، در سال آینده اعزام خواهند شد.

وی در خصوص بازپرداخت وجه دریافت شده از زائران گفت: تمام پول دریافتی از مردم به حساب بانک مرکزی واریز شده و خواست ما این است که این پول در بانک مرکزی حفظ و برای حج آینده باقی بماند تا حجاج در سال آینده پول بیشتری برای دریافت ارز پرداخت نکنند. درخواست برگزاری جلسه شورای عالی حج را داریم و این مسئله در شورای عالی حج مطرح می‌شود. در این نشست خبری، حجت‌الاسلام نواب با تأکید بر اینکه برای بهینه برگزار شدن حج ۹۹ تمام اقدامات لازم انجام شده بود، اظهار کرد: با پایان حج ۹۸ برنامه‌ریزی برای حج سال جاری آغاز و در آذرماه نیز طی سفر به عربستان قراردادهای مسکن، حمل و نقل و... منعقد شد. آموزش‌های حجاج نیز در شهرهایی با وضعیت قرمز و زرد به صورت غیرحضوری و در شهرهایی با وضعیت سفید به صورت حضوری انجام شد تا حجاج برای سفر آماده شوند.

وی با اشاره به اینکه ما باید پاسخگوی زائرانی می‌بودیم که ۱۴ سال در نوبت حج بودند، گفت: دو نامه به عربستان با محور اعلام آمادگی برای همکاری در زمینه برگزاری بهتر حج در شرایط شیوع کرونا ارسال کردیم که عربستان پاسخ آنها را نداد. با توجه به اینکه مناسک حج در فضای باز برگزار می‌شود و فقط مسجدالنبی فضای بسته دارد که با توجه به گستردگی این مسجد می‌شد فاصله‌گذاری را در آن رعایت کرد، نظر ما این بود که حج به صورت محدودتر برگزار شود. عربستان باید طی این مدت اطلاعیه‌هایی در خصوص حج منتشر می‌کرد تا زائران کشورهای مختلف شرایط خود را برنامه‌ریزی کنند اما متأسفانه این کار را نکرد.

در ادامه رشیدیان ضمن تبریک هفته حج، گفت: ما تمام قراردادهای حج را منعقد کرده اما در آنها ذکر کرده بودیم که اگر حج از سوی عربستان لغو شد، هیچ‌گونه زیان مالی متوجه طرف ایرانی نخواهد شد. پس از شیوع کرونا اولویت اول ما برای حضور در حج حفظ سلامت حجاج بود که برای پایش مدام بیماری اعلام آمادگی کرده و حتی به عربستان پیشنهاد کردیم پروتکل سلامت را به قراردادهای حج اضافه کند و خود ما نیز

همه ساله در هفته حج که مصادف با نخستین روزهای ماه ذی‌القعدة است، عملیات اعزام زائران به سرزمین وحی آغاز می‌شد اما امسال ظاهراً مراسم حج از سوی عربستان برگزار نخواهد شد. دولت عربستان پیشتر به دلیل شیوع ویروس کرونا امکان مذهبی و اعمال زیارتی را تعطیل اعلام کرده بود. در گفتگو با حجت‌الاسلام دکتر سید مهدی علیزاده موسوی، استاد حوزه و دانشگاه و رئیس پیشین پژوهشکده حج و زیارت به اما و اگرهای تعطیلی حج پرداخته‌ایم.

حج از ارکان اسلام است

حجت‌الاسلام علیزاده موسوی در این گفتگو با بیان اینکه تعطیلی حج را می‌توان از مناظر و رویکردهای مختلف بررسی کرد، اظهار داشت: یکی از این رویکردها بحث فقهی است که «آیا از نظر فقهی می‌شود حج را تعطیل کرد؟» از بُعد تاریخی هم می‌شود به سابقه تاریخی تعطیلی حج، علت برگزار نشدن آن و گونه‌شناسی تعطیلی حج پرداخت. از نظر فقهی، تمام مذاهب اسلامی اعم از شیعه و سنی و اسماعیلیه و گروه‌های مختلف همه قائل هستند که حج واجب بوده و از ارکان پنج‌گانه اسلام شمرده می‌شود؛ هنگامی که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله حجة‌الوداع را انجام دادند، وجوب حج را اعلام کردند. آیه ۹۷ سوره آل عمران نیز به همین موضوع اشاره دارد که حج واجب بوده و فردی که از آن روی بگرداند کافر است. حج آن قدر اهمیت دارد که فقها بایی در حج تحت عنوان «اجبار الناس علی الحج» باز کرده‌اند؛

به این معنا که اگر زمانی حجاج اسلامی شاهد بود مردم به حج اقبال نکرده و یا کم حضور پیدا می‌کنند، واجب است از محل بیت‌المال مبلغی را هزینه کرده و با آن افراد را به حج بفرستد تا خانه خدا خلوت نشود و همه در حج شرکت کنند. با این حال، هر فرد برای اقدام به حج باید سه ویژگی داشته باشد؛ نخست اینکه استطاعت

مالی داشته باشد یعنی وضع مالی او به گونه‌ای باشد که اگر به حج رفت و بازگشت زندگی او گرفتار مشکل و ناراحتی نشود. دیگر اینکه استطاعت طریقی داشته باشد؛ یعنی راه برای او باز بوده، امنیت وجود داشته باشد و در این مسیر خطری او را تهدید نکند. سومین شرط اینکه باید او امنیت و استطاعت بدنی داشته باشد؛ یعنی از نظر بدنی قدرت و توانایی رفتن به حج را داشته باشد.

در طول تاریخ ۴۰ بار حج برگزار نشده است

این پژوهشگر حوزه حج و زیارت می‌گوید: بر این اساس، از نظر فقهی معلوم می‌شود که با وجود چه شرایطی ممکن است حج برای فرد یا گروهی تعطیل شود؛ به‌عنوان نمونه در دوره‌ای که عبدالله بن زبیر حاکم مکه بود بسیاری از حاجیان را راه نداد؛ بنابراین در آن صورت برای آن حاجیان استطاعت طریقی وجود نداشت یا در سال‌های اخیر شاهد بودیم که آل سعود مردم سوریه و یمن را به خاطر اهداف سیاسی به حج راه نداد، پس برای مردم یمن و سوریه حج واجب



بر اثر شدت هیمنه کفر بر اسلام باید اعلام برائت از مشرکین در مهم‌ترین اجتماع دینی احیا شود



سلطه‌ای نداشت که از این بدعت جلوگیری کرد، پس از فتح مکه اولین سالی که پیغمبر اکرم تحت پرچم اسلام حج به‌جا آورد طی آیات سوره برائت از اول تا آیه ۴۰ در این تاریخ نازل شده است، حج آن سال، حج واقعی شد و اعلام کردند عرب‌های مکه حق ندارند که ماه‌ها را جابه‌جا کنند، این فرمان مقدمه‌ای برای حج‌های بعد ازجمله حجه‌الوداع بود. پیامبر اکرم در حجه‌الوداع سال دهم اولین حج ابراهیمی خالی از تحریف را انجام داد.

مشرکین خصوصیت خاصی ندارند و این فریضه همه کفار و دشمنان اسلام را شامل می‌شود که وجه مشترک آن‌ها غیرمسلمان بودن و مخالفت و دشمنی با اسلام است. آیات آغازین سوره توبه که در این زمان نازل شد، علاوه بر برائت متضمن نکته‌ای بود که کمتر به آن توجه می‌شود، این حقیقت قابل نادیده گرفتن نیست که وقتی پیغمبر اکرم از مکه به مدینه هجرت کردند، تاریخ قمری دو تا شد، یکی تاریخ قمری مکی و یکی هجری مدنی، به این معنا که یکی از تحریفات عرب جاهلیت مکی در ماه‌های سال قمری همان چیزی است که در سوره برائت به آن اشاره شده است که **إِنَّمَا النَّسِيءُ زِبَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا** **يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِّئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ** **رُزِينَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ** [آه ۳۷ / توبه]

ماجرای نسیء این بود که این‌ها به گمان خودشان حج مایه و خمیرمایه اصلی ممر معیشتشان بود، لذا ادعا می‌کردند، کمال رعایت احتیاط و نگهداری برایین سنت ابراهیم را دارند، ازاین‌رو خیال می‌کردند که اگر حج را به زمان تاریخ قمری بگذارند انجام بگیرد خیلی گرم و طاقت‌فرسا می‌شود از این‌رو سعی می‌کردند نزدیک‌ترین ماه را به ذی‌الحجه را با این ایام جابه‌جا کنند و مردم بیشتر رغبت پیدا کنند. این رویه تا سال نهم و فتح مکه ادامه داشت، زیرا قبل از این تاریخ پیامبر بر مکه

تا ظهور پیغمبر اسلام در انجام این مناسک دخل و تصرف‌های صورت گرفت، تغییراتی در مناسک حج به وجود آمد و به کم‌وزیاد کردن این مناسک، دست زدند. ازاین‌رو حج از ابتدا به حضرت ابراهیم نسبت داده شد و حج پیغمبر اسلام، همان حج ابراهیمی تحریف‌نشده بود و حج‌های تعریف‌شده را نمی‌توان به حضرت ابراهیم نسبت داد. شاید جهت اینکه در عصر حاضر امام خمینی رحمته‌الله را احیاگر حج ابراهیمی می‌دانند، برای این است که اعلان برائت از مشرکین را ایشان احیا کرد، زیرا این برائت یکی از سنن حج به شمار می‌آید.

البته اعلام برائت در صدر اسلام به‌صورت هرسال انجام نگرفت؛ ولی در انجام آن اختلافی نیست، تنها در ابتدای سیطره اسلام بر حج و هم‌زمان با نزول سوره برائت بود، مجری برائت امیرالمؤمنین بود که مأمور شد آیات برائت را در حج ابلاغ کند، مرحوم امام هم نمی‌گفتند که این سنت هرساله پیغمبر اکرم بود بلکه نظرشان این بود که همان‌طور که پیغمبر اکرم لازم دیدند طبق شرایط و مصالح اسلام، آن سال پیامبر اعلام برائت کنند، در این سال‌ها بر اثر شدت هیمنه کفر بر اسلام باید این اعلام برائت در مهم‌ترین اجتماع دینی احیا شود، لذا این به‌عنوان سیاستی از سوی رهبر اسلام در جمهوری اسلامی انجام گرفت و رهبر انقلاب هم به‌عنوان جانشین ایشان، این سنت صالحه را ادامه دادند. در برائت،

آیت‌الله محمدهادی یوسفی غروی، استاد درس خارج حوزه علمیه قم، نویسنده و محقق برجسته حوزوی: «**إِنَّ أَوَّلَ نَبِيٍّ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بَيَّنَّكَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ**» به شهادت این آیه از قرآن کریم، اولین خانه‌ای که برای عبادت خلق بنا شد همان خانه (کعبه) است که در بگه است که در آن برکت و هدایت خلائق است. این مکان مقدس به‌وسیله حضرت آدم ابوالبشر و به ارشاد جبرائیل و فرمان پروردگار پایه‌گذاری شده است. اما بعد از طوفان نوح، اکثر این اثر از بین رفت و تنها قسمتی از آثار آن باقی ماند که پس از آن، حضرت ابراهیم (س) مجدداً مأمور پایه‌گذاری این مکان مقدس شد. (ظاهراً شامل‌ترین خبر در این زمینه خبری است که علی بن قمی در تفسیر خود نقل کرده است).

پس از آن و به ارشاد حضرت جبرئیل حضرت ابراهیم مأمور به حج خانه خدا شد (البته حج ابراهیم با حجی که قبل از آن حضرت آدم به‌جا آورده باشد، منافاتی ندارد؛ هرچند گزارشی تفصیلی از حج حضرت آدم در دست نیست).

مناسک حج امروز مناسکی است که حضرت جبرائیل به حضرت ابراهیم آموخته و ایشان آن را انجام داده است. پس از آن این آیین ابراهیمی در میان عرب‌های جاهلی که عمدتاً از نسل حضرت اسماعیل بودند، رواج یافت، سنن حنفی ابراهیم را عرب‌ها از طریق اسماعیل دریافت کردند ولی متأسفانه در فاصله حضور حضرت اسماعیل

□ حافظ نجفی، عضو گروه اخلاق پژوهشکده حج و زیارت

حج، یگانه فریضه‌ای است که خداوند برای انجام آن، همه مسلمانان توانا و مستطیع را از گوشه و کنار جهان فرا خواند تا در زمانی مشخص و مکانی مقدس، عبادت ویژه‌ای را خالصانه اما به صورت گروهی انجام دهند؛ اگر حج فریضه‌ای فردی بود، لازم نبود در قرآن این همه روی کلمه «الناس» تکیه شود؛ تا مردم از راه دور و نزدیک، با هروسیله ممکن، در زمان و مکان معین، گرد هم جمع شوند. **﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾** (سوره حج، آیه ۲۷) در میان مردم برای حج بانگ بزن تا پیاده و سوار بر هر شتر چابک و چالاک، از هر راه دور به سوی تو آیند». این آیه می‌رساند که حج، مرکز اتحاد مسلمانان است و هیچ‌کس حق تک‌روی و دوری از اجتماع مردم را ندارد؛ و این همان «منافع عمومی و اجتماعی» حج است که بر اساس آیه **(لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ)** (سوره حج، آیه ۲۸) مسلمانان باید شاهد آن باشند.

منافع و آثار اجتماعی حج

۱- ایجاد حس همسانی با دیگران

زمانی که مستطیع از خانه و زندگی خود فاصله می‌گیرد و به گروهی دیگر ملحق شده و لباس احرام به تن می‌کند؛ هیجان ناشی از ثروت و امکانات در او فرو می‌نشیند و آنچه را که موجب طغیان می‌گردد، مهار می‌کند. او را از توجه به خود باز داشته و حس امتیازطلبی و خودبزرگ بینی در او کاهش پیدا می‌کند، او را به فضای دیگری وارد می‌کند و در حقیقت تغییر فضا و محیط، دگرگونی‌هایی را در او ایجاد می‌کند، چنین می‌اندیشد که او نیز همانند همه مردم است.

۲- اخلاق نیکو و مهرورزی به دیگران

برخورداری از اخلاق سالم و زیباسازی درون، امری است که در سفر روحانی حج به راحتی قابل دستیابی است. در این سفر، حج‌گزاران به کسب و تمرین اخلاق خوش در برخورد با دیگران وصبر و پایداری در برابر سختی‌ها و دشواری‌ها می‌پردازند. نفوس خود را به زینت ایشار و از خودگذشتگی، عطوفت و مهرورزی، ادب و احترام به دیگران، صداقت و درستی، احسان و انفاق و... می‌آرایند. خصایص زیبایی نظیر خیرخواهی، سخاوت، گشاده دستی، تواضع، اخلاق، رأفت، زهد و آزادگی از همه تعلقات و... را از خود به ظهور می‌رسانند.

۳- ایجاد وحدت بین مسلمانان و تشکیل امت واحده

مراسم حج، افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی زیادی را از مناطق و نژادها و زبان‌های وسیله‌های مختلف، در کنار یکدیگر قرار می‌دهد. این در کنار یکدیگر بودن، هویت واحدی را در مسلمانان پدیدار می‌سازد و وحدت و همدلی را در بین آنان عینیت می‌بخشد. این تقارن در طول مراسم حج در مراحل مختلفی، صورت گرفته و در چند نقطه به اوج خود می‌رسد که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود: - حاجبانی که از یک شهر و منطقه عازم حج می‌شوند،

فکری و دینی را به سرتا سر شریان عالم اسلام می‌پراکند. از همین رو در روایات متعددی چنین آمده که اگر مسلمانان حج را ترک کنند، به آنان مهلت داده نمی‌شود، **(لَوْ عَظَلُوهُ سَنَةً وَاحِدَةً لَّمْ يُنَاطِلُوا)**. کلینی، الکافی: ج ۴ ص ۲۷۱) چون خالی گذاشتن کعبه، نشانه زوال حیات فکری جامعه است.

حج نشانگر بیداری، تحرک و پویایی جامعه اسلامی و سربلندی و عظمت مسلمانان است. امت اسلامی، خواه ناخواه دشمنانی دارد که درکمین بوده و مترصد فرصتی هستند تا بر پیکر مسلمانان ضربه وارد کنند. حج -که نشانه حیات جامعه اسلامی است- می‌تواند دشمن را مرعوب کرده و توان حرکت را از او سلب کند.

۵- حج عامل امنیت و همزیستی مسالمت آمیز از جمله ویژگی‌های حج -که در هیچ مراسم و مناسک دیگری مشاهده نمی‌شود- مقررات امنیت همه جانبه‌ای است که آحاد حاضران در حج به صورت خود جوش، ضامن اجرای آن هستند.

خانه کعبه مرکزی برای موحدان است وقتی به آنجا سفر می‌کنند نه تنها از نظر جسمانی بلکه از نظر روحانی نیز به آرامش می‌رسند. زائر کعبه و مسافر حرم الهی، وقتی قدم در این راه می‌گذارد به این معناست که از همه کس و از همه اسباب قطع امید کرده و فقط به خداوند پناه آورده است، و فقط می‌خواهد به امداد الهی دل ببندد و او را پرستش نماید از این رو باید احساس امنیت کامل نماید، خداوند متعال نیز به خواسته بندگانش توجه نموده و خانه خود را از همه جهات امن قرار داده است. ایمنی از آفات طبیعی مانند قحطی، آسیب‌ها و خطرات اجتماعی سیاسی مثل جنگ و دشمنان مسلح (طبری، جامع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۴۲۱؛ سیوطی، الدر المنثور فی تفسیر المأثور، ج ۱، ص ۱۱۸)، آسیب‌های ناشی از اجرای حدود شرعی بر گناهکار. ایمنی از ربایش و بازداشت شدن ساکنان، ایمنی برای حجاج از عذاب الهی (زیرا حج بجز حق‌الناس و حقوق مالی مثل کفاره و...کلیه گناهان گذشته را پاک می‌کند) (آلوسی، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، ج ۱، ص ۳۷۴).

بر همین اساس در دین مقدس اسلام نیز مقررات شدیدی برای اجتناب از هر گونه نزاع و جنگ و خونریزی در این سرزمین وضع شده است، به‌طوری که نه تنها افراد انسان باید در آنجا در امنیت باشند بلکه حیوانات و پرندگان و حشرات نیز در آنجا در امن و امان بسر می‌برند و شکار حیوانات و قتل حشرات و کندن درختان و گیاهان ممنوع می‌باشد (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۴۵۲). چنین اجتماعی از مردم متفاوت - از نظر نژادی، فرهنگی، مذهبی- و انجام هماهنگ اعمال در کنار یکدیگر و احساس امنیت از جانب دیگران، آموزشی برای همگان است در راستای رسیدن به جامعه نمونه و ارائه الگوی متعالی چگونه زیستن. وقتی گروه‌های مختلف با تفاوت‌های عقیدتی و عملی (در عین داشتن اصول مشترک) در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند و برای

انجام مناسک به صورت مشترک و هماهنگ وارد عمل می‌شوند ملاً، روحیه تحملشان در بین آنان بالا می‌رود و این دستاورد نقش مهمی را در تشکیل امت واحد اسلامی و زندگی صلح‌آمیز ایفا خواهد کرد.

توجه دادن حج‌گزاران به اهمیت محیط زیست و لزوم مراقبت از آن یکی دیگر از آموزه‌های حج و اسرار آن است. تحریم شکار و از بین بردن درخت و گیاه حرم، دو نکته عمده در این مقوله هستند. آنان این نکته را می‌آموزند و بر آن مراقبت می‌کنند که مبدا حیوانی را شکار کرده و یا گیاهی را لگدمال کنند.

۶- تقویت هویت اجتماعی مسلمانان

مسلمانان گرچه در هر گوشه‌ای از جهان باشند، با یکدیگر پیوند دینی و اخوت دارند؛ ولی این در حد حرف و شعار است، آنچه آنها را عملاً به یکدیگر پیوند داده و به آنان هویت واحدی را القا می‌کند، حج و حضور در صحنه‌های مختلف آن است.

حاجی پس از آن که در صحنه حج حضور می‌یابد، خود را عضو مجموعه بزرگ‌تری به نام «امت اسلامی» احساس می‌کند. این تأثیر و نقش حج را در تقویت هویت اجتماعی، به خوبی می‌توان در تاریخ جوامع اسلامی مشاهده کرد. حج همواره همانند قلبی در جهان اسلام تبیده است و این روح را در رگ‌های جوامع مختلف اسلامی، تزریق کرده است. امام صادق در این باره می‌فرماید: **«فَجَعَلَ فِيهِ الْإِخْتِمَاعَ مِنَ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ لِيَتَعَارَفُوا»** (وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۴)، «خداوند در مکه و حج اجتماع مسلمانان را از مشرق و مغرب قرار داد تا یکدیگر را بشناسند».

۷- برائت از شرک و مشرکان و مرزبندی

سیاسی با دشمنان اسلام

برائت از مشرکین به معنای بیزاری از مشرکان و دشمنان خدا و رسول، پیوسته از سوی انبیای الهی صورت گرفته است که نمونه بارز آن برائت ابراهیم از آرزو دیگر مشرکان است **(وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ)** (سوره زحرف، آیه ۲۶) و [یاد کن] هنگامی را که ابراهیم به پدر و قومش گفت: من بی تردید از آنچه می‌پرستید، بیزارم (همچنین سوره انعام، آیه ۱۹) اما در اسلام اعلان برائت از مشرکان پس از فتح مکه و نقض پیمان صلح حدیبیه بود که با نزول آیات نخست سوره برائت، رسول خدا، مأموریت پیدا کرد که امیرمؤمنان علی رضی‌الله‌عنه را برای خواندن آیات اول سوره برائت و اعلان برائت خدا و رسول او از مشرکان به مکه معظمه بفرستد.

اعلامیه برائت از مشرکان را نباید مختص به زمان رسول خدا(ص) و مبارزه مقطعی آن حضرت با رفتار مشرکان پیمان شکن دانست، بلکه این مضمون و نحوه ابلاغ، بیان کننده يك اصل اسلامی و همیشگی است که خداوند مقرر کرده تا روش سیاسی اسلام و مسلمانان را در مقابل مخالفان اصل توحید و ناقضان حقوق انسانی و مشروع مسلمانان، روشن سازد.

جایگاه حج در گفتمان انقلاب اسلامی

□ حمید احمدی

۱. نگاه نو به حج و امور عبادی در گفتمان انقلاب اسلامی

اندیشه و گفتمان برآمده از انقلاب اسلامی که بر قواعد اندیشگی مکتب اهل بیت: و اسلام ناب محمدی استوار بوده بر درآمیختگی دین و دنیا و سیاست و عبادت اسلامی تأکید دارد. این اندیشه نگاه تک‌ساحتی به امور عبادی و سیاسی را نفی می‌کند. «اسلام یک دین عبادی ـ سیاسی است که در امور سیاسی‌اش عبادت منظم است و در امور عبادی‌اش سیاست.» لِهَذَا همه امور عبادی و مناسک در عین آنکه از جنس عبادتند و باید با قصد قربت و به

نیت اینکه خدای متعال لازم و واجب نموده است، انجام بگیرد جنبه شخصی عبادی عمل مثل حج یک جنبه اصلی دارد از آن نباید غفلت کرد! حج در حالی که جایگاه تمرین خدایی و از خودی‌های دروغین و شرک‌آلود جدا شدن است، دارای جنبه‌های اجتماعی است. لذا از جنبه‌های اجتماعی و سیاسی آن نباید غافل بود؛ این جامعیت و چندساحتی بودن احکام و شریعت اسلامی جاذبه‌هایی خاص به اسلام می‌دهد که مسلمانان را به‌جای جستجو و چاره‌جویی برای دردهای فرهنگی و سیاسی و اقتصادی در فرهنگ و مکاتب بیگانه، متوجه درون‌مایه‌های دینی می‌کند. از این رو:

قرآن اعمال حج را «شعائر» می‌نامد. این بدان معناست که اینها فقط عملی فردی و برای ادای تکلیفی شخصی نیست، بلکه نشانه‌ای است تا پرائگماتزنده شعور و معرفت انسان به چیزی باشد که این عمل، علامت و نشانه آن است.

و در بیانی دیگر از رهبری انقلاب اسلامی آمده است:

حج فریضه‌ای است که مهم‌ترین گرفتاری‌های سیاسی امت اسلامی در آن و با آن قابل حل است. بدین معنی، حج، فریضه‌ای سیاسی است و طبیعت و خصوصیات آن، این را به روشنی نشان می‌دهد. حج، فریضه‌ی امت، فریضه‌ی وحدت، فریضه‌ی اقتدار مسلمین، فریضه‌ی اصلاح فرد و جمع و در یک کلمه: فریضه‌ی دنیا و آخرت است. اگر این تفکر، فرهنگ و رویکرد به شریعت اسلامی به درستی تبیین و فراگیر شود، درمان دردهای بی‌شماری از جوامع اسلامی و مسلمانان خواهد بود. انقلاب اسلامی ایران داعیه‌دار این تفکر و رویکرد به حج و جماعات و عبادت اسلامی است. از این رو نیازمند آن است که حج در کانون توجه و برنامه‌ریزی قرار گیرد. آیت الله خامنه‌ای در پیامی به کنگره عظیم حج در سال ۱۳۷۶ آورده‌اند:

در میان فرایض دینی، حج بزرگ‌ترین فریضه‌ایی است که در آن هر دو جنبه‌ی فردی و اجتماعی به شکل نمایان، گنجانیده شده است. در جنبه فردی، هدفت تزکیه و رسیدن به صفا و نورانیت و پیراستگی از زخارف بی‌ارزش مادی و فراغت با خویشتن معنوی و انس با خدای متعال و ذکر و تضرع و توسل به حضرت حق است، تا آدمی به عبودیت که صراط مستقیم الهی به سوی کمال است، راه یابد و در آن گام بردارد.

در این بخش، تنوع فرصت‌ها و آزمایشگاه‌ها به حدی است که هر گاه کسی با توجه به تدبیر از آن عبور کند، بی‌گمان دستاوردی گرانبها خواهد داشت؛ فرصت احرام و تلبیه، فرصت طواف و نماز، فرصت سعی و هروله، فرصت وقوف در عرفات و مشعر، فرصت رمی و قربانی و فرصت ذکرالله همچون فضای سرشار از روح و حیات، در همه این مراحل گسترده شده است.

حج برای اجتماعی، حج در میان همه فزاییش اسلامی بی‌همتااست؛ زیرا مظهری از قدرت و عزت و اتحاد امت اسلامی است. هیچ فریضه‌ی دیگری بدین‌سان به احاد مسلمانان، درباره‌ی مسائل امت اسلامی و جهان اسلام، درس و عبرت نمی‌آموزد و آنان را در روحیه و واقعیت، به قدرت و عزت و وحدت نزدیک نمی‌کند. تعطیل این بخش از حج، بستن سرچشمه‌ای از خیرات به روی مسلمین است که از هیچ رهگذار دیگری نمی‌توانند بدان دست یابند.

۲. حج به‌عنوان فرصتی برای معرفی انقلاب اسلامی به مسلمانان

هجوم تبلیغی رژیم‌های عربی و دولت‌های غربی علیه انقلاب

اسلامی و نگرانی‌های موجود در طبقات

مختلف مردم به ویژه نجیبگان جهان اسلام، مسئولیت خطیری را متوجه دستگاه‌های فرهنگی و تبلیغی کشور در مقابله با این هجوم تبلیغی و رسانه‌ای و زدودن ابهام‌ها از اذهان مسلمانان کرده و رسانی را که رهبری نظام بارها بر آن تأکید داشته بر عهده این دستگاه‌ها و نهاده‌ها قرار داد. از سوی دیگر، به دلیل محدودیت‌های رسانه‌ای و تبلیغی برای مسئولان تبلیغاتی و فرهنگی کشور، همچنین به دلیل محدودیت‌های سیاسی و هم حاسیت‌های ناشی از اختلافات مذهبی سبب شد تا مسئولان و متصدیان دنبال منفذهایی برای مقابله با این تنگناها و خلق فضاهای جدید برای ارتباطات و تعامل با مسلمانان فراتر از تعاملات رسمی برآیند. از این رو، حج را فرصت و عرصه‌ای مناسب برای این منظور یافته تا به دفاع از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و رفع ابهامات از آن بپردازند. این رویکرد در اکثر بیانیه‌ها و سخنرانی‌ها و توصیه‌های رهبران انقلاب اسلامی که به مناسبت حج صادر شده، آشکار است.

امام خمینی ^(علیه‌السلام) در جمع هیئت منتخب برای اداره بعثه جمهوری اسلامی ایران در شهریور سال ۱۳۵۸ در آستانه جمهوری اسلامی بیان می‌دارند:

از هر سال که ایران در آستانه جمهوری اسلامی است و به واسطه تبلیغات ناروای اجانب ممکن است مسلمین بلاد از عمق نهضت اسلامی ایران مطلع نباشند، لازم است آقایان علما و خطبا و دانشمندان محترم با وسایل ممکن این نهضت مقدس را معرفی نمایند و مقصد مسلمندان ایران را که همان برقراری حکومت اسلامی تحت پرچم اسلام و هدایت قرآن کریم و پیغمبر مکرم اسلام است، گوشزد نمایند که برادران اسلامی ما بدانند ما بجز اسلام و برقراری حکومت عدل اسلامی فکر نمی‌کنیم.

حضرت آیت الله خامنه‌ای نیز به حج‌گزاران توصیه می‌کنند:

از هر فرصتی برای آشناشدن با مسلمین کشورهای دیگر و نقاط مثبت و منفی زندگی جاری آنان استفاده کنید و مسلمانان غیر ایرانی به خصوص حقایق و قضایای ایران اسلامی را از زبان برادران ایرانی خود بشنوند و درست و نادرست تبلیغات جهانی را کشف کنند.

این نگاه و سیاست در طول سالیان حج‌گزاری ایرانیان در دوره جمهوری اسلامی همواره مورد توصیه و از سیاست‌های راهبردی نظام اسلامی بوده است. از دیگر سو، حج در نگاه جمهوری اسلامی بازتاب و تجلی حکومت اسلام است، لذا باید در حج این جلوه به خوبی انعکاس و تجلی یابد. رهبری انقلاب اسلامی در توصیه به کارگزاران حج می‌فرماید:

شما بایستی حج را به جمع اجزا و خصوصیاتش، حاکی از این نظام قرار بدهید. این، آن پیام اصلی است، کار اصلی این است.

بنابراین حج برای انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران یک رسانه مؤثر است که پیام انقلاب اسلامی و سیاست‌های جمهوری اسلامی از آن به مسلمانان می‌رسد و اذهان شبهه‌آلود و مردم و تحت آماج حملات رسانه‌ای و تبلیغی دشمنان تنویر می‌گردد. لذا یکی از طرق و منافذ و منابع ما حج است. به همین دلیل حج به عنوان یک پایگاه مهم و اساسی و رسانه‌ای فراگیر و بین المللی برای انقلاب اسلامی می‌باشد واین اهمیت و ضرورت توجه و نگاه استراتژیک به آن را در عرصه برنامه‌ریزی و فرهنگی و دیپلماسی عمومی طلب می‌کند.

۳. حج یک امر استراتژیک و اساسی برای نظام جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی ایران به حج به عنوان یک امر راهبردی و استراتژیک می‌نگرد. چون فرصت و سرمایه‌ای که در ساحت‌های مختلف ایجاد می‌کند، امکانی را فراهم می‌آورد تا بسیاری از ایده‌های آن همانند انس و الفت بین مسلمانان، ارائه جامعه‌ی متحد اسلامی، تقویت هویت و همگرایی بین مذاهب اسلامی، ارتباط و تعامل علما و اندیشمندان جهان اسلام، به رخ کشیدن اقتدار مسلمانان به جهان سلطه و ایجاد رسانه‌های فراگیر متکی به مردم، را محقق سازد و آن را به نمایشی از تجلی انسان اسلام بر محور توحید و تمرین و ممارست و نمایش یک زندگی توحیدی و زیست موحدانه بدل کند.

این عوامل سبب شده است که جمهوری اسلامی همواره آن را یکی از محورهای راهبردی خود منظور کند.

حج یک کار استراتژیک و اساسی برای ماست. صرفا این نیست که برویم آن را به عنوان یک فریضه انجام دهیم و برگردیم و در واقع از سر واکنیم، نه! حج یک فرصت و میدان است و به این چشم به آن نگاه کنیم.

این نگاه راهبردی که ناشی از آموزه‌های اسلامی و برخاسته از گفتمان انقلاب اسلامی است، برخاسته از سیره پیامبر اعظم و آموزه‌های قرآنی است. پیامبر ^(صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) با همین نگاه راهبردی به حج است که از پیام‌های اسلام ناب محمدی بهره گیرد.

۴. مسئولیت حکومت اسلامی در قبال حج و زیارت

از دلایل دیگری که به حج جایگاه والا و اهمیت ویژه می‌دهد، آموزه‌های وحیانی و سنت و سیره معصومان؛ است؛ چنانچه در قرآن کریم آیات متعددی بر اهمیت، اداب، آیین، مناسک حج و عظمت این عبادت وارد شده است و آن را دارای منافع زیادی برای مسلمانان می‌داند: «لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا أَنَّمَا اللَّهُ فِي أَيَّامِ مَعْلُومَاتٍ عَلَيَّ مَا رَزَقْتُهُمْ مِن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَمَا كَانُوا مِنْهَا وَاعْبُدُوا الْبِائِسَ الْفَقِيرَ؛ تا شاهد منافع خویش باشند و نام خدا را در روزهای معلومی بر دام‌های زیان‌بسته‌ای که روزی آنان کرده است ببرند پس از آنها بخورید و به درمانده‌ی مستمند بخورانید.» حج در گفتمان اسلامی عرصه و صحنه‌ای برای درک و مشاهده این منافع از جمله اقتدار و شکوه امت اسلامی، منافع اقتصادی، منافع اجتماعی و سیاسی و فرهنگی و معنوی آن می‌باشد. این منافع متکثر و متنوع همه متولیان امور در نظام اسلامی را برمی‌انگیزد تا مسئولیت دینی و سیاسی خود را در قبال آن هم بشناسند و هم به شایستگی ایفای نقش نمایند. این اهمیت تا بدانجاست که در روایات منقول از ائمه؛ یکی از وظایف مهم زمامداران و حکومت اسلامی را صیانت از این کانون می‌داند. بدان معنا که نه تنها مراقبت از حفظ بنا و

قداست کعبه و اماکن قدسی آن، که این بر هر مسلمانی فرض است، بلکه مراقبت و بالاتر کاربست سازوکاری برای آنکه خانه خدا و مرقد‌های نورانی اهل بیت ^(علیهم‌السلام) است؛ چنانچه حضرت آیت الله جوادی آملی بیان می‌دارند: اصل حج که ابعاد سیاسی را به همراه دارد، نظیر سایر مسائل عبادی نیست، از این رو دو بار (یک بار در باب حج و یک بار در باب زیارت) آمده که بر والی مسلمین لازم است تا مردم را به طرف کعبه و زیارت حرم ائمه و قبور بقیع و حرم مطهر رسول خدا (علیهم‌الآف التحیه و الثناء) اعزام و معیوث کند. اگر مردم تمکن مالی نداشته‌ند، بروی مسلمین لازم است از بیت المال کمک گرفته و عده‌ای را اعزام کند تا بیت خدا از زائر خالی نماند. لذا در آموزه‌های اسلامی، زیارت کعبه و انجام مناسک حج در ردیف مهم‌ترین واجبات دینی است که اگر مسلمانی بدون وظیفه حج را انجام ندهد در لحظه مرگ به او گفته می‌شود که از صف مسلمانان خارج و در صفوف غیر مسلمانان قرار گیرد.

از وصیت امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب استفاده می‌شود که اگر زیارت خانه خدا ترک شود، نزول عذاب الهی فوری و یدون مهلت واقع خواهد شد. «لله الله في تبيت زكمتك لا تخلوه ما بقيتكم فإنه إن ثركم لا تغفلوا؛ خدا را! درباره خانه پروردگارتان در نظر داشته باشید تا هستیید، آن را خالی نگذارید.» اگر سالی مردم به سوی کعبه نروند و خانه خدا زائری نداشت، بر حکومت اسلامی لازم است عده‌ای را به منظور انجام مناسک به زیارت کعبه اعزام نماید و هزینه آن را از بیت المال تأمین کند؛ چنانچه امام صادق فرمودند: «لَوْ عَقَلَ الْإِنْسَانُ الْحَجَّ لَوَجِبَ عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يُجْزِيَهُمْ عَلَى الْحَجِّ إِنْ شَاءَ وَ إِنْ أَوْ إِنْ أَوْ لَأَنَّ هَذَا الْبَيْتَ إِنَّمَا وَضِعَ لِلْحَجِّ ن شَاوُوا وَ إِنْ أَبَوْا فَأَنَّ الْبَيْتَ إِنَّمَا وَضِعَ بِلُحْجِ فَان لم يكن لهم أموال انفق عليهم من بيت المال للمسلمين».

بنابراین حج علاوه بر جنبه عبادی دارای جنبه‌های سیاسی هم هست. این مسأله علاوه بر آنکه حج در عین عبادی بودن یک عمل سیاسی است از جنبه اینکه سیاسی و عبادی بودن که امام و زعيم مسلمانان در این باره مسئولیت‌هایی را بر عهده دارد و احکام مخصوصی برای حکومت اسلامی در این زمینه تنظیم شده است. از این رو صیانت از جایگاه و اقامه درست آن از وظایف حکومت

اسلامی است. چنانچه امام علی بن ابی‌طالب هنگامی که عهده‌دار حکومت مسلمین شد در نامه‌ای به قثم‌بن عباس، نماینده خود در مکه نوشتند: «یا بن عباس! أقم للناس الحجّ و ذکرهم بإيام الله؛ این عباس! حج را اقامه کن و مردم را به ایام الله یادآوری کن.» بنا به مفاد آیه کریمه «أُخْرِجَ قَوْمُكَ مِنَ الْكَلَامَاتِ إِلَى الثُّورِ وَ ذَكَّرَهُمْ بِأَيَّامِ الله» یکی از راه‌های نورانیت جامعه و حذف طاغوت احیای ایام الله است. در اندیشه اسلامی، یکی از مسئولیت‌های دولت اسلامی بسط نورانیت و معنویت در جامعه است و معنویت پایه و اساس جامعه ایمانی و دولت و حکومت اسلامی است و به عنوان زیرساخت جامعه ایمانی به عنوان یک اقدام راهبردی از سوی حکومت اسلامی مورد اهتمام و در کانون اقدام‌های استراتژیک قرار گیرد. لذا حج که منبع فیاض این نورانیت است باید از سوی حکومت اقامه شود.

راهبری نظام مند حج و زیارت

نظر به نگاه استراتژیک و راهبردی در گفتمان انقلاب اسلامی به حج و زیارت، تأسیس و بنیان نهاد راهبری این حرکت مهم و بزرگ فرهنگی، سیاسی و عبادی ضرورت یافته تا نهاد و سازمانی که از جایگاه قانونی و کارایی لازم برخوردار و فراگیر باشد، بنا گردد و سامان بگیرد، تا بتواند با توجه به جامعیت و فراگیری مخاطبان و تنوع و گستردگی عملیات از حوزه سلامت، سازماندهی و اعزام، نقل، اسکان، تغذیه، بین الملل، کنسولی، حقوقی، فرهنگی، معنوی و سیاسی در نظام اندیشگی انقلاب اسلامی آن را راهبری و مدیریت کند. برای همین منظور بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در اوج بحران‌های انقلاب در سال ۱۳۵۸، شورای انقلاب که به منزله پارلمان و هیئت مستشاری عالی رهبری انقلاب اسلامی بوده به بررسی و اصلاح ساختار پیرامونی آن درزم پهلوی پرداخت و با نگاه ناخند به حج و زیارت و متناسب با جایگاه حج و زیارت در گفتمان انقلاب اسلامی به ساماندهی این حوزه مهم اقدام کرده تا به تناسب انتظارات و ظرفیت‌ها و چشم‌اندازی که برای حج و زیارت در ساحت‌های مختلف نظام وجود داشته را به تصویر بکشد و سازوکارها و سازمان و ساختار مناسب را بنیان گذارد و بنا و ساختمانی که توان تولید و اداره و راهبری مجموعه متنوع و پیچیده و گسترده حج را داشته باشد، ایجاد گردد.

انقلاب اسلامی احیای رابطه حج و زیارت

در نگاه شیعه اداره شئون و اختیارات رهبری نظام و فقیه جامع‌الشرایط است و جایگاه خاصی برای آن در نظام عبادی و

سیاسی و فرهنگی جامعه اسلامی قائل است. پیشینه و خاستگاه آن در سنت و تاریخ و سیره پیامبر اسلام و ائمه هدی، است که در دوره زعامت خود با تعیین فردی صالح جهت راهبری حج و امورات این خود به اداره و راهبری اقدام می‌کردند یا به اداره حج می‌پرداختند.

پیشینه و اساس اعزام هیئت‌ها و گروه‌هایی تحت عنوان بعثه به حج، متأثر از سیره و سنت پیامبر اسلام و جایگاه و شأن حج در آموزه‌های دینی می‌باشد. حج به لحاظ اهمیت و جایگاه ویژه‌اش در اسلام که از آن به عنوان یکی از ارکان دین و تمام شریعت و پرچم و نشانه اسلام یاد شده است، سبب شده که رهبری جامعه اسلامی یا خود اداره و تصدی و تولیت امورات آن را برعهده داشته و در موسم حج حضور می‌یافت و یا فرد و هیئتی را برای این امر منصوب تا با سازوکارهای جمع و گروهی برای تصدی آن انتخاب و به کار گیرد؛ چنانچه پیامبراعظم حسب نقل سیره‌نویسان و تاریخ‌نگاران در سال هشتم هجری عتاب بن اسید بن ابی‌ العیس و در سال نهم هجری، بنابر نظریه و نقل برخی صاحب‌نظران تاریخ و روایان امام علی یا ابوبکر بن ابی‌ جحافه مطابق بعضی از روایات از طریق اهل سنت را به عنوان امیرالحاج تعیین کردند.

پیامبراسلام در سال دهم هجری و آخرین حج سال حیات‌شان، امارت حج و سرپرستی حجاج را خود بر عهده داشتند که در آن اعمال و مناسک و سنن حج را به مردم آموختند و در باره مسائل مهم اجتماعی سخنرانی کردند. در برگشت به مدینه خطبه غدیر خم را ایراد کردند. پس از آن حضرت، این سنت جاری و مستقر گشت، خلیفه اول و نیز خلیفه دوم و در عهد عثمان بن عفان و دوران زمامداری امام علی آن هنگام که در کوفه مستقر شدند، نمایندگانی به عنوان سرپرستی و امارت حاجیان انتخاب و اعزام شدند. آن حضرت در نفر از اصحاب به نام‌های ابوقحاده انصاری و قثم ابن عباس را به این سمت منصوب کرد. امام در حکم صادره برای قثم ابن عباس برپا داشتن حج، یادآوری ایام الله، پاسخگویی به مسائل شرعی مردم، فتوا، تعلیم مردم، گفتگو با عالمان، برآورده ساختن حوایج حاجیان و رسیدگی به امورات آن از وظایف وی برشمردند. این سنت در دوران خلافت امویان و عباسیان بدان جهت که خود را خلیفه مسلمانان و حامی و حافظ سنت نبوی و مقید به آن معرفی می‌کردند، ادامه یافت و هر سال در موسم حج اگر خود خلیفه حضور یافت فردی از بلند پایگان حکومتی را بدین امر منصوب می‌کرد. اما این سنت نزد شیعه از آن جهت که از زعامت سیاسی جامعه مسلمین جز در پاره‌ای از ازمنه به کنار مانده به گونه‌ای دیگر رخ نمود. در عصر امامان معصوم: که دوران تقیه بود، امکان و مجالی برای حضور علنی و آشکارا در این عرصه وجود نداشت، ولی بعد از آن علما و فقهای بزرگ در فرصت‌ها و مجال‌هایی که به دلیل شرایط اوضاع اجتماعی و سیاسی یافتند، از صدور پیام و تبیین احکام و اسرار و معارف حج و تنظیم و نشر رساله‌های خاص و گاهی با اعزام نماینده یا هیئت‌هایی به احیای امر حج بر اساس فرهنگ و معارف اهل بیت؛ و سنت نبوی اقدام کردند. و در برخی دوره‌ها با رسمیت یافتن شیعه به عنوان یک مذهب اسلامی از سوی حاکمان، با فراهم شدن امکان احیای این سنت، به این امر به دلیل اهمیت آن اهتمام ورزیدند؛ چنانچه جناب سیدمرتضی علم الهدی ^(علیه‌السلام)، در زمان دولت عباسیان در زمان خلافت قائم بالله به امر نقابت کلبه طلاب گمارده شد و امیری حجاج را در همین دوران می‌پذیرد. پذیرش این منصب از سوی دولت‌های جور با این استدلال و رویکرد توجیه می‌گردید که چون امام معصوم، اجازه تصرف فقهای جامع شرایط را در امور مسلمین داده است، از این رو به هراندازه‌ای که فقها بتوانند امورات را به دست گیرند و براساس فقه معصوم عمل کنند، امام معصوم راضی است.

از دیگر سو، بر اساس اعتقاد و مبانی نظری و اندیشه سیاسی شیعه، حج همانند سایر امور اجتماعی مسلمین در عصر غیبت از حوزه اختیارات و از شئون فقیه جامع‌الشرایط می‌باشد. فقهای شیعه در زمانی که بسط ید یافتند و همان اختیارات و مسؤولیت‌هایی که برای پیامبر و امامان؛ وجود داشته را عهده‌دار می‌باشند، مگر



حوزه‌نایستک ملی فقه و دامن حج زیارت

مواردی که حسب نظر شارع مستثنی شده باشد و لذا فقها حسب این اختیار مأمور به اجرای همه‌ی امور مربوط به نظام اجتماعی اسلام و برقراری سایر نظامات اسلام می‌باشند. بنابراین حج به عنوان یک خورده نظام از مجموعه نظام اسلامی مورد توجه بوده و فقها در زمان بسط ید مسئول اقامه آن تولیت و تمشیت امور حج‌گزاران و مسلمانان اعزامی به حج هستند. براین اساس بود که امام خمینی ^(علیه‌السلام) بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و دوره‌ای که زعامت سیاسی و رهبری نظام سیاسی را عهده‌دار شدند در اولین حجی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی اقامه شد، اقدام به تعیین نمایندگانی به عنوان سرپرستان حجاج و زائران بیت‌الله الحرام کردند و جمعی را مأمور تمشیت امور حجاج و به کار گماردن هیئتی را برای نظارت بر کلیه امور حج منصوب کردند و در سال‌های بعد نیز هیئت‌هایی را منصوب نمودند و یا فردی را متصدی این امورانتخاب تا هیئتی را برای تقفل امور حج تعین و به کارگیرد.

این اقدام امام خمینی ^(علیه‌السلام) در واقع نهادهی را بنیانگذاری کرد که به تدریج با ایجاد فضا و شرایط و اقتضانات، ساماندهی امور حج و حج‌گزاری در ایران را بر عهده گرفت. این نهاد که براساس فرمان امام خمینی ^(علیه‌السلام) بنا گذاشته شد و نضج و نمو نمود به یک سازمان مستقل با ساختار و سازمان نفرات مشخص در ساختار نظام اداری و سازمانی جمهوری اسلامی جایگاه قانونی خود را یافت و با عنوان «حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت» در ایران و در هنگام موسم حج و عمره با استقرار هیئتی از آن با عنوان «بعثه جمهوری اسلامی» یا «بعثه مقام معظم رهبری» شهرت یافت.

امام خمینی ^(علیه‌السلام) در سال ۱۳۵۹ در آستانه برگزاری حج دو تن از علما را به عنوان سرپرستان حجاج و نماینده خویش منصوب کردند و به ایشان مأموریت دادند تا به مشورت مقامات صالحه هیئتی از افراد صالح و متعهد و با ایمان انتخاب و با همکاری آنان کلیه امور مربوط به حج را تحت نظارت قرار دهند و نیز انتخاب کلیه مسؤولان اجرایی و خدماتی و درمانی حج را منوط به تأیید ایشان نمود. و نیز در آستانه حج ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ با صدور فرمانی هیئتی از علمای دینی را به عنوان سرپرستان حجاج و مسؤولان بعثه در موسم حج تعیین نمودند. و در سال ۱۳۶۱ به جای تعیین شورا و هیئت برای سرپرستی، یکی از روحانیون را به عنوان نماینده خود و سرپرست حجاج تعیین نمود. این مشی حضرت امام ^(علیه‌السلام) در سال‌های بعد نیز ادامه یافت و هر سال در آستانه حج، فردی را به عنوان سرپرست حج و نماینده خویش منصوب و در سال ۱۳۶۱ پیامی که در دوم ذی‌حجه به مناسبت حج آن سال صادر کردند، وظایف و مسؤولیت‌های مهم سرپرست حجاج را نیز تعیین و ابلاغ نمودند و در همین

راستا در احکام صادره برای سرپرستان حجاج در سال‌های بعد نیز به بازگویی این وظایف و مأموریت‌ها پرداختند. بعد از ارتحال امام خمینی ^(علیه‌السلام) و بعد از وقفه چند ساله در حج‌گزاری ایرانیان و آغاز مجدد اعزام جمعی از ایرانیان به موسم حج، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبری جمهوری اسلامی ایران نیز بر اساس همان سنت و رویه اقدام به تعیین سرپرست حجاج و نماینده خویش درحج نمود و مأموریت مهم وی را اجرای همه دستورات و فرامین امام خمینی ^(علیه‌السلام) در احکام صادره برای نمایندگانشان و سرپرستان حج سال‌های قبل، بیان کردند. مأموریت‌ها و وظایف مزبور، مبین رویکرد خاص امام خمینی ^(علیه‌السلام) و مقام معظم رهبری در این خصوص می‌باشد که آن را یک فرصت مغتنم و بی‌بدیل، نشانه‌ی اقتدار و عرصه‌ی برانث از مشرکان و صحنه‌ی تجلی اتحاد اسلامی و مانور قدرتی برای مسلمین و عرصه پیکار با مظاهر شرک و طاغوت و ظلم و جور و یک عبادت فاخر و جامع بسان خود اسلام و قرآن و کنگره عظیم می‌دید. براین اساس، رویکرد در همه احکام صادره برای تعیین سرپرستان و مسؤولان بعثه و پیام‌های صادره به مناسبت برپایی کنگره‌ی عظیم فریضه حج، محورهای اصلی پیام و مأموریت‌شان هم تحقق این نگاه و سیاست‌ها بوده است. اهم وظایف و مأموریت‌های تعیین شده برای بعثه در حج و زیارت از سوی حضرت امام خمینی ^(علیه‌السلام) و مقام معظم رهبری را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

- پاک سازی فریضه حج از آثار طاغوت و زدودن آثار شرک و طاغوت
- اقامه هرچه باشکوه‌تر حج
- بهره‌برداری هرچه بیشتر از اجتماع عظیم دینی و احیای سنت بزرگ الهی در خطابه‌ها و مراسم دینی
- رسیدگی به کلیه امور مربوط به فریضه الهی حج
- رسیدگی به امورحجاج وزائران بیت‌الله‌الحرام ورفق نیازمندی‌های حجاج
- حاکمیت ارزش‌ها و هنرهای اسلامی در اداره کاروان‌ها
- نظارت بر کلیه امور مربوط به حج
- انتخاب و نصب افراد متعهد و مسلحان برای اداره امور حجاج
- ایجاد تفاهم و تحکیم برادری میان مسلمین و دعوت مسلمین به اتحاد و بررسی راه‌های تفاهم و ایجاد اتحاد بین طوایف و مذاهب اسلامی
- آشنا نمودن حجاج به وظایف و مسؤولیت‌های خود در مقابله با چپاولگران و متجاوزان به حقوق و سرزمین‌های اسلامی
- احیای بعد سیاسی . اجتماعی حج
- برنامه‌ریزی و سازماندهی حجاج جهت برپایی مراسم اعلان برائت از مشرکین
- حفظ نظم و آرامش و هماهنگی کامل میان کاروان‌ها وایجادوحدت رویه
- ارائه راهنمایی‌های لازم به حجاج
- جلوگیری از اموری که باعث وهن تشیع می‌شود
- مطلع نمودن حجاج از فجایع و وضعیت ناگوار کشورهای اسلامی
- گردهم آوردن حجاج جهان اسلام جهت تبادل آرا در مصالح و مشکلات مسلمین و بررسی راه‌های رسیدن به آرمان مقدس اسلام
- مقابله با تبلیغات دروغین رسانه‌های گروهی دشمن
- تشکیل جلسات کاروان‌ها برای آشنا ساختن حجاج با مسائل شرعی و وظایف‌شان
- انتقال حقایق سیاسی جمهوری اسلامی به مسلمانان جهان
- افزایش ظرفیت فرد و امت اسلامی برای بهره‌مندی از حج
- تقویت علاقه‌های معنوی و رابطه با حضرت حق تعالی و تقدس در حجاج
- تحقق همه این مأموریت از سوی حضرت آیت الله خامنه‌ای نیز در صدور حکم برای سرپرست حجاج تأکید شده است.

بدین ترتیب، بعثه جمهوری اسلامی ایران در یک فرآیند تدریجی

براساس اندیشه فقهای شیعه و سنت اسلامی و سیره نبوی و به دلیل اهمیت و جایگاه مهم حج و زیارت در نظام اسلامی و به حسب ضرورت‌ها، نیازها، اقتضانات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تکوین و سازماندهی شده است.



فَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ الْوَرْدِ

بررسی ابعاد سیاسی مناسک حج

□ داود حسینی

ستون‌های سنگی به عنوان اظهار تنفر و انزجار از دشمنان اسلام، جزء مناسک حج قرار داده شد، تا برای همیشه، بیزاری جستن از ستمکاران و مشرکان، برنامه جدی و عملی ملت اسلام شناخته شود و امت اسلامی به دنیا بفهماند که ما، در صف واحد، در برابر دشمنان اسلام، قیام می‌کنیم و آنها را با تمام قوا از اجتماع خود می‌رانیم و در دل خروارها سنگ و گل مدفونشان می‌سازیم (حج، برنامه تکامل، ص ۱۷۷-۱۷۸).

بنابراین، «رمی جمرات» در واقع، یک تمرین عملی همگانی، برای زنده نگه داشتن روح مبارزه با صفات شیطانی، و مجسم ساختن حس تنفر از دشمنان اسلام است که همه‌ساله باید در زمان معلوم و مکان معین، به صورت یک «مانور عمومی» و به طریزی جالب و چشمگیر برگزار شود. همچنین از جمله وظایف واجب در منی (برای کسی که حج تمتع بجا می‌آورد)، قربانی کردن است. قربانی، رمز فداکاری و از خود گذشتگی و دادن جان در راه محبوب است. یعنی همچنان که خون این قربانی را در راه تو ای خالق یکتا، بی‌دریغ می‌ریزم، حاضرم بدون تعلل، در راه دفاع از حریم دین و اجرای فرمان‌های آسمانی تو، از جان خود نیز بگذرم و خون خود را تقدیم پیشگاه اقدسست کنم و بگویم:

«بِسْمِ اللَّهِ وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ خَائِفًا مُتَسَلِّمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ»؛ (من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۴۸۹) «به نام خدا، روی خود را به سوی خداوندی می‌گردانم که آسمان‌ها و زمین را پدید آورده است، در حالی که خواهان حق و متمسک به

نشر دهند، در آن صورت جامعه اسلامی از گزند هرگونه آسیبی از جانب دشمنان اسلام امنیت خواهد یافت چرا که برائت از مشرکان جزئی از سبک زندگی اسلامی در همه کشورهای اسلامی خواهد بود.

خداوند در سوره مبارکه «توبه» به برخورد صریح و قاطع و اعلام جنگ با مشرکان و پیمان‌شکنان فرمان داده است. آیات برائت در اجتماع عظیم حج در روز عید قربان که مسلمانان و مشرکان در موسم حضور داشتند، به امر پیامبر ﷺ توسط امیر مؤمنان، امام علی ﷺ تلاوت شد: بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ، وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ... (هود: ۳-۱) [این، اعلام] بیزاری از سوی خدا و پیامبر او، به کسانی از مشرکان است که با آنها عهد بسته‌اید؛ پس چهار ماه (مهلت دارید که آزادانه) در زمین سیر کنید (و هر جا می‌خواهید بروید) و بدانید شما نمی‌توانید خدا را ناتوان سازید، (و از قدرت او فرار کنید؛ و بدانید) خداوند خوارکننده کافران است، و این، اعلامی است از ناحیه خدا و پیامبرش به (عموم) مردم در روز حج اکبر [روز عید قربان] که؛ خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند. در تفاسیر متعدد از قبیل «مجمع البیان»، «عباشی»، و «نورالثقلین» از امام باقر ﷺ نقل شده است که به دنبال نزول آیات ۸-۱ سوره توبه، پیامبر ﷺ امیر مؤمنان ﷺ را مأمور کرد تا در مراسم حج سال نهم هجری، پیام برائت از مشرکان را قرائت کند.

از حصار مرزهای جغرافیایی خارج شوند. به آنان یاد می‌دهد که با وجود اختلافات مذهبی، همگی مسلمانند و دشمنان اسلام، با همگی آنان سرستیز دارند و لذا باید با هم متحد شوند. حج همچنین با برخورداری از مراسم برائت از مشرکان، به مسلمانان می‌آموزد که نسبت به سرنوشت مسلمانان جهان بی‌تفاوت نباشند و در برابر دشمنان اسلام، به پا خیزند. به همین جهت، امیر مؤمنان علی ﷺ هنگام بیان فلسفه فرائض و عبادات، درباره حج می‌فرماید: «فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى ... وَ الْحَجَّ تَقْوِيَةً لِلدِّينِ، (نزهة الناظر و تنبيه الخاطر، ص ۴۶) «خداوند

مراسم حج را برای تقویت آیین اسلام تشریع کرد». بی‌جهت نیست که برنارد شالو شاعر و فیلسوف انگلیسی در گفتار پر معنی خود می‌گوید «وای به حال مسلمانان اگر معنی

حج را نفهمند، و وای به حال دشمنان‌شان اگر معنی حج را درک کنند» (به نقل از حج و حریمین شریفین در تفسیر نمونه، ص ۲۶۴).

در عرفات و مشعرالحرام و منی، اجتماع و تراکم انبوه جمعیت، در زمان واحد و مکان واحد، ملحوظ گردیده است تا شوکت چشمگیر جامعه مسلمانان، نمایان گردد و با نشان دادن وحدت و اتحاد اعتقادی و عملی خود، پشت ستمگران و استعمارگران را بلرزاند و هر گونه فکر خبیثانه‌ای را که درباره مسلمانان دارند از مغزهای آنان بیرون ببرد و نقشه‌های شیطانی آنها را در هم بپریزد. از این‌رو است که امام صادق ﷺ می‌فرماید: لَا يَزَالُ الدِّينُ قَائِمًا مَا قَامَتِ الْكُفَّةُ؛ (الكافي، ج ۴، ص: ۲۷۱) تا زمانی که کعبه برپاست، دین اسلام نیز برپاست.

یکی از موقعیت‌هایی که توحید و یکتاپرستی و در مقابل آن، بیزاری از شرک و اسلام‌ستیزی به بهترین وجه به منصف ظهور می‌رسد، هنگام ادای مناسک حج است. شناخت وضعیت

و مشکلات سیاسی و اجتماعی مسلمانان در کشورهای اسلامی، بررسی اهداف سیاسی قدرت‌های استکباری و اندیشیدن و ارائه راهکارهای مؤثر سیاسی برای خنثی‌سازی نقشه‌های شیطانی آنان، از اهداف

سیاسی این کنگره عظیم جهانی محسوب می‌شود. **ب. مناسک حج، نمایشگر برائت از دشمنان اسلام** مراسم حج، بهترین فرصت برای بیزاری جستن از دشمنان خداست ولی به این زمان و مکان اختصاص ندارد. بلکه در همه زمان‌ها و مکان‌ها مسلمانان باید بیزاری خود را به گوش جهانیان برسانند. در صورتی که مراسم حج مطابق با دستورات اسلام برپا شود و برطبق آن، برائت از مشرکان جزء برنامه‌های مطرح در آن باشد به گونه‌ای که زائران خانه خدا، بی‌اعتمادی به دشمنان اسلام، شناخت مکر و حيله آنان، قطع روابط زیانبار، و برائت از آنان را بیاموزند و آن را در سطح جامعه اسلامی

مراسم حج در عین این‌که خالص‌ترین و عمیق‌ترین عبادات را به نمایش می‌گذارد، مؤثرترین وسیله برای پیشبرد اهداف سیاسی اسلام است. روح عبادت، عبارت است از توجه به خداوند؛ و روح سیاست، توجه به خلق خداوند است. این دو در حج، آن‌چنان به هم آمیخته‌اند که تار و پود یک پارچه. آیات قرآن کریم و روایات رسیده از معصومین ﷺ بر بعد سیاسی حج، تأکید می‌کنند و از مسلمانان می‌خواهند که در راه اعتلا و عزت امت اسلامی تلاش کنند. با بهره‌مندی آنان از عزت و سرپلندی است که می‌توانند خود را به عنوان بهترین امت (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) به جهانیان معرفی کنند؛

۱۱۰) به جهانیان معرفی کنند، و حج به عنوان عبادتی بزرگ و همه‌جانبه که به بعد سیاسی مسلمانان نیز می‌پردازد. اجتماع بزرگ امت اسلامی

در زمان و مکان واحد، برای انجام یک سلسله اعمال عبادی مشترک که در ایجاد تفاهم و اتحاد افکار و ائتلاف قلوب فوق‌العاده مؤثر است، یک سرمایه عظیم آسمانی است که از طرف خداوند مٔان، به مسلمانان اعطا شده است که اگر به هوش باشند و آن‌چنان که شایسته است به انجام برسانند، به آنان قدرت مبارزه با بیگانگان و فداکاری در راه ریشه‌کن ساختن دشمنان خدا می‌دهد. این، نمونه‌ای از منافع حج است که آیه شریفه می‌فرماید: وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ. يَأْتُوكَ ... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ؛ (حج: ۲۷-۲۸) و مردم را دعوت عمومی به حج کن تا ... به سوی تو بیایند و شاهد منافع گوناگون خویش باشند.

یکی از مهم‌ترین منافع حج، منافع و فواید سیاسی آن است. در این زمینه نقش مهمی بر عهده دارد. در رابطه با بعد سیاسی حج، مطالب زیر قابل طرح است:

الف. حج، زمینه‌ساز وحدت مسلمانان

یکی از ویژگی‌های اسلام به عنوان یک دین جامع و کامل و تأمین‌کننده سعادت دنیا و آخرت پیروان خود، آن است که تلاش دارد مسلمانان را متحد و یکپارچه و برخوردار از هویت واحد در مقابل پیروان ادیان و ملل دیگر معرفی کند.

گرچه افراد براساس حقوق انسانی، روابطی با یکدیگر دارند، اما مسلمانان علاوه بر آن، اعضای یک پیکرند که از آن به «امت اسلامی» نام برده می‌شود و دارای وحدت و هویت خاص می‌باشد. اسلام نیز بروحدت مسلمانان تأکید می‌ورزد، آن‌جا که می‌فرماید: وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا؛ (آل عمران: ۱۰۳) و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت]، چنگ زنید، و پراکنده نشوید.

مناسک حج ابراهیمی، روش و سبک زندگی سیاسی حاجیان را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. حج، به زائران می‌آموزد تعصبات ملی و نژادی را کنار بگذارند

مناسک حج ابراهیمی، روش و سبک زندگی سیاسی حاجیان را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. حج، به زائران می‌آموزد تعصبات ملی و نژادی را کنار بگذارند. و از حصار مرزهای جغرافیایی خارج شوند. به آنان یاد می‌دهد که با وجود اختلافات مذهبی، همگی مسلمانند و دشمنان اسلام، با همگی آنان سرستیز دارند و لذا باید با هم متحد شوند. حج همچنین با برخورداری از مراسم برائت از مشرکان، به مسلمانان می‌آموزد که نسبت به سرنوشت مسلمانان جهان بی‌تفاوت نباشند و در برابر دشمنان اسلام، به پا خیزند.



اسلام و از مشرکین نیستیم. همانا، نماز و قربانی من، مرگ و حیات من، مختص به خداوندی است که پروردگار جهانیان است. بارالها! (هر چه که دارم از موفقیت برای عبادت و بندگی) از توست و برای توست».

بدین ترتیب، حج و مناسک آن، از سویی نشان‌دهنده وحدت مسلمانان و انگیزه آنان در دفاع از کبان اسلامی و بیزاری از دشمنان قسم‌خورده امت اسلامی است. اگر مسلمانان حج را آن‌گونه که اسلام دستور می‌دهد انجام دهند، جلوی هر گونه تعرض دشمنان به سرزمین‌های اسلامی گرفته می‌شود و مسلمانان از عزت و شوکت الهی برخوردار می‌گردند. به امید آن روز.

بسیاری از اعمال و مناسک حج، آشکارا با برائت از مشرکان و دشمنان اسلام، ارتباط دارد. از جمله آنها، می‌توان به «رمی جمرات» اشاره کرد. یکی از وظایف واجب در منی «رمی جمرات» است، یعنی پرتاب تعداد معینی سنگریزه به ستون‌های مشخصی در منی که به نام «جُفْرَه اولی» و «جُفْرَه وُسطی» و «جُفْرَه عَقَبَه» نامیده می‌شوند. حاجیان در روز عید، موظف به «رمی جمره عقبه» هستند و دو روز بعد آن (روز یازدهم و دوازدهم) هرسه جمره را به ترتیب رمی می‌کنند.

در دین مقدس اسلام، عمل پرتاب سنگریزه به

یکی از عظیم‌ترین اجتماعات مسلمانان که هم از نظر کمی و هم از کیفی منحصر به فرد است. کنگره جهانی حج در سرزمین وحی است. این فریضه بزرگ مسلمانان را از هر نژاد، قوم، زبان و مذهب در مرکز جهان اسلام مجتمع می‌کند و همه با هم به سوی قبله واحد و با یک روش خدا را عبادت می‌کنند و با یک زبان به تلاوت کتاب هدایت یعنی قرآن می‌پردازند. این تجمع فرصت‌های زیادی را برای مسلمانان فراهم می‌کند تا با تبادل نظر و همگرایی به موضوعات مهم مسلمانان بپردازند. یکدیگر را بشناسند و از مشکلات یکدیگر آگاه شوند دشمن خود را بشناسند و راه‌های برون رفت از معضلات

مسجدالحرام در ماه رمضان

مختلف جهان اسلام را شناسایی کنند. و در رأس همه این مسائل به خودسازی درونی و معنویت دست یابند، که بدون این مهم توفیق چندانی در سایر مراحل هم نخواهند یافت حتی مبارزه با ظلم و رسیدن به اقتدار و عزت اسلامی. فرصت سازی‌های مختلف حج و استفاده از ابعاد مختلف حج پیوسته مورد تاکید امام خمینی ^(رحمه الله) و مقام معظم رهبری بوده است. «توصیه می‌کنم از فرصت حج، حداکثر استفاده را برای کسب آشنایی با برادران مسلمان خود بکنند و اوضاع جهان اسلام را از زبان و رفتار مسلمانان به دست آورند، تجربه‌ها، آرزوها، دست آوردها و تواناییها را با هم مبادله کنند و حج خود را به حج مورد نظر اسلام هر چه نزدیکتر سازند»

ایشان در مورد فرصت‌های معنوی که به وسیله حج فراهم می‌شود می‌فرماید: «جوار کوتاه مدت خانهای خدا و حرم پیامبر اعظم و موافق با ارزش حج و سرزمین پرخاطره‌ی حجاز را، برای زنده کردن دل با یاد خدا و تحکیم پیوند معنوی خود با رسول الله و عترت طیبه‌ی آن بزرگوار و به خصوص

توجه و توسل به حضرت ولی الله الاعظم و انس با قرآن و تدبر در آیات بیانات آن دعا و تضرع و توسل که مایه ی تقرب به خدا است، مغتنم بشمرند و از آن بهره ببرند»(پیام به حجاج بیت الله الحرام، ۲۸ / ۲ / ۱۳۲۲).

از این رو هر ساله دست اندرکاران حج با انتخاب اهدافی خاص برای حج هر سال و شعار قرار دادن آن اهداف تلاش می کنند فعالیت های فرهنگی ، سیاسی و اجتماعی حج را به گونه ای برنامه ریزی کنند که به آن اهداف دست یابند . مقام معظم رهبری در مورد بعضی فرصت‌های حج می‌فرماید:

امسال هم مانند سال های گذشته دست اندرکاران حج ، شعاری را برای حج انتخاب کرده اند که بیان گراولویت های حج در ابعاد مختلف معنوی ، سیاسی و اجتماعی است . این شعار عبارت است از «حج معنویت ، همبستگی و اقتدار اسلامی». در اینجا لازم است به توضیح ضرورت نام گذاری هریک از محورهای این شعار اشاره کنیم:

معنویت

یکی از عوامل شکست مسلمانان در مقابل دشمنان و هدر رفتن سرمایه‌های مادی و معنوی آنها سست شدن پایه‌های اعتقادی و ضعف حیات معنوی و باورهای دینی آنهاست. سوال‌هایی که در ذهن هر مسلمان آگاه و روشن ضمیری شراره می‌کشد و خون او را به جوش می‌آورد که چرا حضور قوی مردم نتیجه مطلوب را نمی‌دهد؟ چرا در مقابل نهیب دشمنان جرئت و جسارت ایستادگی و مقاومت ندارند؟! چرا به جای ترس از خدا از هیبت پوشالی مستکبران و نوکران بی ارزش آنها می‌ترسند؟! چرا در مقابل دشمنان عقب نشینی می‌کنند و از اصول و ارزشهای خود کوتاه می‌آیند؟! اقام معظم رهبری عامل اصلی و موثر در این زمینه را دوری از حیات معنوی می‌شمارد و در یکی از فرازهای سخنان خود می‌فرماید: برای اینکه معنویت کم است آنجا که معنویت هست ارتباط با خدا هست اتصال هست، نسبت به فضل الهی باور هست در مقابل خدا تسلیم هست، در پیشگاه پروردگار خضوع و تضرع هست، در آنجا ضعف و ترسی وجود ندارد (الا انّ اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یَحْزَنُونَ)(سوره یونس، آیه ۶۲) تأسفی هم وجود ندارد(دیدار اعضای برگزار کننده کنگره حج، ۱۶ / ۳ / ۱۴۷۱).

حجاج در حرممکه در ماه رمضان

ایشان پس از معرفی عامل شکست ها، ترس‌ها و کوتاه آمدنهای مسلمانان در مقابل دشمنان به راه درمان این مشکلات اشاره کرده و باارگشت به عزت اسلامی و انسانی را روی آوردن به حیات معنوی بیان کرده و می‌فرماید: «ما باید خودمان را علاج کنیم باید متحول بشویم باید به سمت حیات معنوی اولیای خدا حرکت کنیم. این علاج همه ی درها در دنیا و برای همه است»(همان . ۱۶ / ۲ / ۱۳۷۱). ایشان عرصه حج را فرصت مناسبی برای جدا شدن از وابستگی های مادی و طبقاتی که مسلمان را از حیات معنوی دور می‌کند و به زائران سفارش می‌کند از این فرصت به خوبی استفاده کنند. «حج یک فرصت بسیار خوب است که انسان بتواند از دنیا و زخارف دنیا و وابستگی

ها و طبقه بندی ها و خط کشی ها و همه ی آن چیزهایی که او را از معنا دور می‌کند و به مادیت و خود پرستی نزدیک می کند. جدا شود دور بشود و به خدا نزدیک شود(همان). ایشان را رسیدن به حیات معنوی را حرکت به سوی خدا می‌شمارد و می‌فرماید: «دانمآ یک چیز به یاد حاجی و زایر خانه‌ی خدا باید باشد و آن اینکه رضای الهی را کسب کند، اگر به خدا رو کردیم،

حجاج در حرممکه در ماه رمضان

خدا راه را باز می‌کند. «انّ الزّاجِلَ الِیکَ قَرِیبُ المسَافَةِ»(حرکت کننده به سوی تو راهش نزدیک است)(مفاتیح الجنان، دعای ماه رجب)). یک قدم به سمت خدا برداشتن، دل انسان را روشن می‌کند و قدم بعدی و ادامه راه را برای انسان راحت تر می‌کند این همان موضوع اساسی در جنبه‌ی فردی این مسأله (حیات معنوی) است و هیچ چیزی جای این را نخواهد گرفت(دیدار اعضای برگزار کننده کنگره حج، ۱۶ / ۲ / ۱۳۷۲).

ایشان آثار پرپرکت حیات معنوی حج را مورد توجه قرار داده و معتقد است اگر حج به سوی حیات معنوی سوق داده شود و روح حج در کالبد زائر بیت الله الحرام دمیده شود آثار فردی و اجتماعی فراوانی را برای مسلمانان به ارمغان می‌آورد که از جمله آنها می‌توان به ایجاد فضای معنوی در کشور و جهان اسلام اشاره کرد.

«حج از یک طرف مظهر معنویت است، ارتباط با خدا، آشنا شدن دل با آیات الهی و نزدیک شدن هر چه بیشتر انسان به خدا، از یک طرف مظهر وحدت است یکی از خصوصیات حج این است که فضا را معنوی می‌کند هر وقت سخن از حج است ، معنویت پرکننده می‌شود»(پیام به حجاج بیت الله الحرام، ۱۲ / ۱ / ۱۳۷۷).

ماهیت و حقیقت حج و سایر معارف دینی ،گذر از حیات دنیا به حیات طیبّه است. برای عبور موفق از حیات دنیا لازم است که مجاهده کرد و شهوات را سامان داده و مهار ساخت ، دانشی بر مبنای ایمان، عمل صالح و در راستای عبودیت و بندگی تولید نمود ، و از همه مهم تر، معنویت و اخلاقی با شاخص های عزّت مندی و آزادگی، افزون برآرامش بخشی و نشاط آفرینی، ارایه داد .

اسرار و عرفان معرفّی شده در حج جامع شاخص های بیان شده است، و در نهایت جذّابیت، تحوّل آفرینی و انسان سازی قراردارد. همه منابع دینی و اخلاقی و عرفانی ما گویای نقش بی بدیل حج در ارتقای معنوی حج گزاران است. و این که فقط یکبار در همه ی عمر بر مسلمانان در صورت حصول استطاعت واجب می شود ، نشانگر ظرفیت اثر گذاری آن برای تمام عمر است.

همبستگی

کعبه در طول تاریخ مرکز همبستگی بوده و همهٔ مسلمانان را در آن مساوی می‌داند:سَوَاءُ الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ) حج؛ ۲۵).

و آن را بیت‌آزادی و آزادگی (الْبَيْتُ الْعَتِيقُ)(حج: ۲۹) معرفی می‌کند و آن را مدرسه اتحاد و وحدت معرفی می‌کند.

موضوع همبستگی و ایجاد اتحاد بین مسلمانان از بزرگترین ثمرات این عبادت بزرگ سیاسی و اجتماعی است. مقام معظم رهبری در این زمینه می‌گوید:

حج مظهر وحدت و اتحاد مسلمانان است. این‌که خداوند متعال همهٔ مسلمانان و هر که از ایشان را که بتواند، به نقطه یی خاص و در زمانی خاص فرا می‌خواند و در اعمال و حرکاتی که مظهر همزیستی و نظم و هماهنگی است، آنان را روزها و شب‌هایی در کنار یکدیگر مجتمع می‌سازد، نخستین اثر نمایانش، تزریق احساس وحدت و جماعت در یکایک آنان و نشان دادن شکوه و شوکت اجتماع مسلمین به آنان و سیراب کردن ذهن هر یک تن آنان از احساس غلظت است(پیام به حجاج بیت الله الحرام، ۲۶/۳/۱۳۷۰). حج دارای سه بعد اساسی معنویت و بعد برائت از مشرکین و ایادی شرک و بعد وحدت آفرینی است «اگر ان شاء الله این سه جهت در حج متجسد و مجسم بشود، حج فایدهٔ خود را بخشیده است»(بیانات در دیدار با کارگزاران حج، ۲۶/۱۱/۱۳۷۸). مقام معظم رهبری نسبت به همبستگی آفرینی حج برای مسلمانان و ایجاد امت واحده اسلامی می‌فرماید: «حج ... از

یک طرف مظهر وحدت است، یکپارچگی امت اسلامی، برداشتن دیوارها و حجاب‌ها و پیکردن دره‌ها و شکافهایی که یا به دست دشمن، یا به وسیلهٔ تعصبات و اوهام به وجود آمده است، و نیز ایجاد قدمی به‌سوی امت واحدهٔ اسلامی است»(همان). ایشان کسانی را که این عامل وحدت بخش را تبدیل به اختلاف افکنی و شکاف بین مسلمین می‌کنند و در ایام حج مسائل تفرقه افکن مطرح می‌کنند مورد سرزنش قرار داده می‌گویند: چقدر جفا است که کسی از این وسیلهٔ وحدت ابرازی درست کند برای اختلاف و شکاف... حج را که وسیلهٔ التیام، وسیله‌ای وحدت، وسیله یکسان سازی دل‌ها و نیت‌ها و عزم‌ها در دنیای اسلام است، بعکس، وسیلهٔ جدا کردن وسیلهٔ بعض ایجاد کردن نباید قرارداد(بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران حج، ۱۵/۸/۱۳۸۷). ایشان ایجاد همدلی و پیوند، را وظیفه حاجی ایرانی معرفی کرده می‌فرماید: «یک وظایفی را حاجی ایرانی دارد؛ رفتار خوب نشان بدهد، برادری نشان بدهد، همدلی نشان بدهد، از پیوند اسلامی میان خود و دیگر ملت‌ها برای نزدیک‌تر شدن دل‌ها استفاده کند؛ اینها جزو وظایف است(بیانات در دیدار کارگزاران حج، ۱۱/۷/۱۳۹۰).

ویژه‌نامه هفته حج

شعار حج ۱۳۹۹: (حج؛ معنویت، همبستگی، و اقتدار اسلامی)

ولی امر مسلمین جهان با اشاره به نقشه دشمنان اسلام در بر هم زدن همبستگی و همدلی مسلمانان می‌فرماید:

دشمنان اسلام و مسلمین می‌خواهند امت اسلام یکپارچه نباشد، چون اگر یکپارچه شد، قوی می‌شود، مقتدر می‌شود و در میدان‌های گوناگون هویت‌یابی می‌کند؛ آن وقت‌کار مستکبران جهانی سخت خواهد شد. لذا می‌خواهند جدا کنند(همان). ایشان همه مسلمانان را به اتحاد و همدلی فرا می‌خواند و برای فائق آمدند به دسیسه‌های تفرقه افکن دشمنان عمل به سفارش قرآن که اعتصام به حبل الله الهی که حج یکی از مصادیق آن است سفارش می‌کند. «حج یکی از مظاهر حبل الله است؛ (وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا) به این حبل و ریسمان مستحکم الهی چنگ بزنید جمیعاً؛ یعنی با هم باشید. نه فقط ایرانی‌ها با هم باشید، بلکه امت اسلامی با هم باشید»(همان).

اقتدار اسلامی

قرآن کریم امت اسلامی را به واسطه اسلام و معارف ارزشمندی که در اختیار دارد امت برتر معرفی نموده و می‌فرماید: (وَ لَا تَهْتَبُوا وَ لَا تَخْزَنُوا وَ أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)(آل عمران؛ ۱۳۹)، هرگز سست نشوید! و غمگین نگردید؛ و شما برترید اگر ایمان داشته باشید. شکی نیست که خصیصهٔ عزت طلبی یکی از گرایش‌های فطری انسان بوده و در وجود هر فردی و هرامتی در همهٔ اعصار و امصار وجود دارد. هر شخصی طبعاً به سمت عزت نفس گرایش دارد و طبع او از ذلت و دون میاگی متنفر و منزجر است. ولی آنچه مهم است منشأ کسب این عزت و اقتدار و راه پاسخگویی به این گرایش درونی است. گروهی از افراد و ملت‌ها با غفلت از راه درست و منشأ حقیقی عزت و اقتدار به بیراهه می‌روند و سعی می‌کنند تا اقتدار را از غیر منشأ حقیقی آن کسب کنند.

قرآن کریم کسانی که عزت و اقتدار خود را از کافران طلب می‌کنند مورد سرزنش قرار داده و می‌فرماید: (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الْكَاْفِرِينَ أُولَئِآءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِیْتَهُمْ عِذَّةُ الْعَذَّةِ فَإِنَّ الْعِذَّةَ لِلَّهِ جَمِیْعًا)(نساء؛ ۱۳۹)، کسانی که کافران را به‌جای مؤمنان، دوست خود انتخاب می‌کنند. آیا عزت و سربلندی را نزد آنان می‌جویند با این‌که همه عزت‌ها از آن خداست.

مقام معظم رهبری با بهره‌گیری از منابع اسلامی عوامل اقتدار برای آحاد امت اسلامی را مورد اشارت قرار داده و اسلام را عامل عزت و اقتدار می‌داند و می‌فرماید: «شما در حج هویت اسلامی را نشان دهید. اسلام، هم معنویت است، هم سیاست است، هم نورانیت دل است، هم نورانیت عمل است، هم عزت باطنی انسان است به خاطرایمان، هم عزت و شکوه ظاهری است به خاطر عظمت اجتماع اسلامی و بنای اسلامی و حکومت اسلامی(بیانات در دیدار آیت الله ری شهری، ۱۰/۱۱/۱۳۷۹).

ایشان با اشاره به آیات شریفه (مَنْ كَانَ يُرِیدَ الْعِزَّةَ)، (وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرُسُلِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ) برافراشته شدن پرچم اسلام را عامل عزت و اقتدار مسلمانان معرفی کرده و می‌فرماید: «ملت ایران با برافراشتن پرچم اسلام، به یکایک مسلمانان در دنیا عزت داده است»(همان). ایشان عرصه حج را فرصت خوبی برای ابراز اقتدار مسلمانان می‌شمارد: «در حج نگذارید این پرچم از دست شما بیفتند. در مذاکرات خصوصی و در اجتماعات

عمومی نشان بدهید که ملت ایران به برکت اسلام، عزیز و سرافراز شده است و این عزت را تا آخرین نفس از دست نخواهد داد»(همان).

ایشان حاجیان را عامل حفظ اقتدار اسلامی معرفی کرده و می‌فرماید: مردمی که به حج مشرف می‌شوند، قدر این نعمت بزرگ را بدانند عزت اسلامی عزت ناشی از برافراشتن پرچم اسلام در ایران اسلامی را، حفظ کنند. مبادا رفتار حاجی ایرانی به‌گونه‌ای باشد که عزت این نظام و انقلاب و شکوه و عظمتی که به اسلام در این‌جا داده شده است، خدای نکرده اندکی مخدوش شود.

به اسلام در این‌جا داده شده است، خدای نکرده اندکی مخدوش شود(بیانات در دیدار کارگزاران و مسئولان حج، ۱۶/۱۲/۱۳۷۵).

وی منشأ اقتدار حقیقی را در اسلام و تعالیم ناب آن معرفی نموده و پایبندی مسلمانان را به ارزش‌های اسلام عزت آفرین‌ترین عامل می‌داند و می‌فرماید: «اسلام به امت اسلامی و حکام اسلامی عزت و قدرت و شجاعت می‌بخشد تا بتوانند اقدام کنند، بفهمند و راه‌شان را ببینند»(بیانات در دیدار کارگزاران و مسئولان حج، ۲۵/۱۰/۱۳۸۱) و در این میان فضای حج را فرصت خوبی می‌داند که این عزت و شوکت به‌گوش همهٔ ملت‌ها رسانده شود و عزت مسلمانان به آنها شناسانده شود: «حج فرصت بزرگی است که این حقایق و حقایق فراوانی از این قبیل در اختیار افکار عمومی مردم دنیا گذاشته شود و آنها بیدار شوند»(همان).

اسلام علی‌رغم پتانسیل قوی در ارتقاء و پیشرفت مسلمانان از بی‌سامانی و فقدان هماهنگی رنج می‌برد. هیچ تردیدی نیست که معارف بلند و ارزشمند اسلام می‌تواند مسلمانان را عزت و عظمت ببخشد و آنان را سرور و آقای جهان نماید. اما عمل کرد غلط حکام مرتجع مسلمان، بی‌تفاوتی مسلمانان به تعالیم اسلام و فرصت طلبی استعمارگران زمینه‌ای را فراهم آورده است که مسلمانان از ارزش‌های اسلام فقط به ظواهر آن اکفا کنند حج این کنگره بزرگ مسلمانان را تبدیل به یک عمل فردی کرده‌اند که هیچ تحولی در سیاست، اقتصاد و اجتماع مسلمانان ایجاد نمی‌کند. این امر سبب شده که ایشان به مسلمانان حاضر در حج هشدار دهد که مسلمانان باید به حقیقت اسلام برگردند و از معارف اسلام بهره‌برداری صحیح کنند تا به عزت و جایگاه واقعی خود دست یابند.

امام صادق؟، فرمودند: مَنْ أَرَادَ عِزًّا وَلَا عَشِیرَةً وَغَنِیًّا وَلَا مَالًا، وَهَیْبَةً وَلَا سُلْطَانًا، فَلْيَنْقَلْ مِنْ ذَلِّ مَعْصِیَةِ اللَّهِ إِلَى عِزِّ طَاعَتِهِ(خصال، صدوق، ج۳، ص ۱۶۹)، هرکس می‌خواهد بی‌آنکه ایل و تباری داشته باشد عزتمند باشد و بی‌آنکه مال و ثروتی داشته باشد بی‌نیاز باشد و بی‌آنکه قدرتی داشته باشد، هیبت و شکوه دانسته باشد، باید از خواری معصیت خدا، به عزت طاعت او دریآد.



وجوب حج از منظر قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام

سفر حج، یکی از سفرهای معنوی و مقدس است که در رشد و تعالی انسان ها و آشنایی با تاریخ و فرهنگ اسلام و ارتباط آنان با خالق مهربان تأثیر به سزا و غیر قابل انکاری دارد. شاید به همین دلیل است که چنین سفری در آیات قرآن و روایات معتبر مورد تشویق و ترغیب قرار گرفته است و قرآن مجید ، حج تمتع را برای همه کسانی که استطاعت و توانایی انجام آن را داشته باشند واجب شمرده شده است.

قرآن کریم حضور در مراسم حج برای مسلمانی را که استطاعت مالی دارد به عنوان بدهی مسلمان بر خداوند عنوان کرده است. خداوند مراسم حج را دارای منافع گوناگون می‌داند. حضرت امام رضا ^(علیه السلام) یکی از فواید حج را خارج شدن از هرچه گناه و بازداشتن نفس از خواسته‌های شهوی و لذت‌های مادی ذکر کرده اند.

قرآن کریم در باره وجوب حج می فرماید : « **وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَّمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ** » از «لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ» استفاده می‌شود که:

۱- حج مانند نذر است و خداوند متعال آن را بدهی مردم به خداوند قرار داده است و درباره عبادات دیگر این تعبیر نیامده است.

۲. حج در آیه شریفه طریق و سبیل الی الله شمرده است.

۳. اگر بر کسی حج واجب شود و به حج نرود، از آن تعبیر به کفر شده است که کفر اینجا به معنای معصیت است و اینکه از معصیت تعبیر به کفر شده نشان از شدت این معصیت دارد؛ از این رو باید عبادت حج فوق العاده مهم باشد که از عصیان آن تعبیر به کفر شده است.

۴. نکته چهارم اینکه سخن «فَاِنَّ اللهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ» لحن اعراض است. یعنی این کار را انجام بده اگر ندهی من از تو بی نیازم.

در کلمات اهل بیت ^(علیهم السلام) در باره حج تعابیری آمده است مانند «الحج تقویّه للدين»(شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲، ص ۱۹، ص ۸۷، بحارالانوار، ج ۶، ص ۱۱۰ و جامع الاخبار، ص ۱۲۳) حج باعث تقویت دین می شود . یا « والحج تشییّد للدين»(الاحتجاج، طبرسی، ج ۱، ص ۳۴۰، الانتصار، عاملی، ج ۷، ص ۲۶۹) و حج را سبب بالا بردن دین قرار داد .

قرآن کریم در باره حضور در حج می فرماید : « **وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ**» (الحج : ۲۸- ۲۷) مردم را به حج دعوت کن ؛ تا پیاده و سواره بر مرکبهای لاغر(چاپک و ورزیده) از هر راه دوری به سوی تو بیایند ، تا شاهد منافع گوناگون خویش(در این برنامه حیات‌بخش) باشند.

یکی از منافع حج خودسازی و تزکیه و تهذیب نفس است. سفر روحانی حج، دستیابی به خودسازی و تزکیه نفس را راحت‌تر می‌کند. حج‌گزاران در این سفر برای کسب اخلاق پسندیده و آماده‌سازی درون برای خود گذشتگی، عطوفت و مهرورزی، ادب و احترام به دیگران، صداقت و درستی، احسان و انفاق و... به تمرین می‌پردازند و خود را به فضایل اخلاقی می‌آرایند. امام رضا ^(علیه السلام) می‌فرماید: **عَلَمَ الْحَجِّ الْوُفَادَةُ إِلَى اللَّهِ... وَالْخُرُوجُ مِنْ كُلِّ مَا اقْتَرَفَ... وَحَقْلَهَا عَنِ الشُّهَوَاتِ وَاللَّذَاتِ. علت وجوب حج مهمانی به‌سوی خداست... و خارج شدن از هرچه گناه است و بازداشتن نفس از خواسته‌های شهوی و لذت‌های مادی است. امام رضا ^(علیه السلام) در فراز دیگری از علت حج می‌فرماید: «مِنَهُ تَرْكُ فِسَاوَةِ الْقَلْبِ، وَخَسَانَةُ الْأَنْفُسِ... وَحَظْلُ الْأَنْفُسِ عَنِ الْفُسَادِ و...» (ابن بابویه ، علل الشرائع، ص ۴۰۴) و از آثار حج ترک قساوت قلب و پستی نفس و دوری نفس از فساد است.**

اثمه معصومین با تاسی از کلام وحی، فرموده اند: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَحْجْ حَجَّةَ الْإِسْلَامِ لَمْ يَمُتْغَةً مِنْ ذَلِكِ حَاجَةً يُحْجَفُ بِهِ أَوْ مَرَضٌ لَا يُطْبِقُ فِيهِ الْحَجُّ أَوْ سُلْطَانٌ يَمْتَنِعُهُ فَلْيَمُتْ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّاكَلْبَنِي، الكافي، ج ۴ ، ص ۲۶۹)؛ کسی که حج واجب خود را ترک کند و با همین حالت از دنیا برود غیر مسلمان از دنیا رفته است.

امنیت حجاج و اهمیت آن

سرزمین مکه حرم امن الهی است . علاوه بر انسانها، همه جانداران و درختان و گیاهان و حتی جمادات از امنیت برخوردارند و بدین جهت نباید مورد تعرض قرار گیرند. بدیهی است که در چنین فضای روحانی و حریم امنی، باید همه حج گزاران در امان باشند. قرآن کریم می فرماید: (وَ مَنْ ذَكَرَهُ كَانَ آمِنًا)(آل عمران: ۹۷) هر کس داخل مکه شود در امان است . این امنیت هر گونه امنیتی را شامل است. امنیت جانی، مالی، دینی و روانی ... از وظایف دولت عربستان تأمین امنیت حاجیان برای انجام اعمال خود بدوراز هر گونه نگرانی است.

رعایت بهداشت در ایام حج

از وظایف بسیار مهم کشور میزبان و زائران، رعایت بهداشت است و این موضوع امسال که ویروس کرونا به شدت فعالیت های مذهبی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است بیش از هر زمان باید مد نظر قرار گیرد.

تأمین بهداشت از طرف سعودی رعایت دقیق پروتکل های بهداشتی برای حفظ سلامت راهبان سرزمین وحی را می طلبد. در مورد زائران نیز لزوم رعایت بهداشت در بدن و لباس و خوراک و پاکی و پاکیزگی و معاشرت با دیگران باید مد نظر باشد که هریک در جای خود نیز اهمیت ویژه دارد. اما در باب فقه معیشت دو نکته مورد توجه است:

۱. سعی شود در خوردن غذا و آشامیدن آب، از ظرف و لیوان اختصاصی استفاده گردد نه ظروف و قمقمه های مشترك. قبل از غذا دست و دهان و صورت را بشوید و پس از غذا نیز از شست وشوی دست و دهان و خلال و مسواک غفلت نکنند، که زمینه های بیماری در فضای سفر فراوان است.

۲.از پرخوری در همه حال، بویژه در ایام مخصوص حج بپرهیزد که علاوه برعوارض جسمانی و احتمال بیماری، بر روح و آمادگی روحی زائر تأثیر نامطلوب می گذارد. بدن را سنگین می کند، کسالت می آورد و موجب خواب و بی حالی می شود و در نتیجه حال دعا و توجه را می گیرد و در لحظاتی که زائر باید سبک بال در فضای معنویت پرواز کند، اسیرتن و کسالت و سنگینی بدن می شود. بنابراین هرقدار زائر این اصول را رعایت کند جسم و روح او سالم تر می ماند و از فرصت های معنوی و زودگذر حج بهتر بهره می‌گیرد.



ابعاد عرفانی حج

داود حسینی

ریاضت نفس می‌دانستند و از این زمان بیش‌ترین بهره را برای تهذیب و ریاضت نفس می‌بردند. نمونه‌ای این سیر ریاضات ابن عربی در مکه است که بنا بر گفته خودش به فتوحات قلبی و شهودی دست یافت و حاصل آن کتاب «فتوحات مکیه» شد (ابن عربی، فصوص الحکم، ترجمه: محمدعلی و صمد موحد، ص ۳۳).

هجرت الی الله

کمالی که در اثر سیر اختیاری انسان حاصل می‌شود، تابع موقعیت زمانی و مکانی و اوضاع مادی و جسمانی نیست و ارتباط مستقیمی بین سیر تکامل و قرب الهی با مادیات و تحولات و حرکات مادی وجود ندارد (مصباح یزدی، به‌سوی خودسازی، ص ۲۵۶).

شرایط مادی فقط نقش فراهم آوردن زمینه‌سیر و سلوک را به عهده دارند و حرکت کمی و کیفی بدن و یا انتقال از مکانی به مکان دیگر، خود به خود، تأثیری در تکامل انسان ندارد مگر این‌که به سیر روحی و معنوی او کمک کند و غیر مستقیم در سیر تکاملی مؤثر باشد. بنابراین، در عباداتی چون حج که در برگزیده انفاق مالی، جدا شدن از خانه و فرزند و فعالیت‌های بدنی نیز هست اگر با قصد تقرب صورت گیرد نوعی هجرت از بیرون و درون است. هجرت بیرونی آن گذشتن از زندگی مادی و هجرت درونی آن سیر و سلوک معنوی و حرکت به‌سوی قرب الهی تا به مقامی برسد که خود را عین تعلق و ارتباط به او بیابد و برای خود و هیچ موجود دیگری استقلالی در ذات و صفات و افعال نبیند و هیچ پیش‌آمدی او را از این مشاهده باز ندارد. برای رسیدن به مقام مهاجرالی الله، باید از درون هجرت کرد تا سبک بال شد و توانائی پرواز پیدا کرد. قرآن کریم می‌فرماید: (فَفَرَّوْا إِلَى اللَّهِ) (الذاریات: ۵۰)

امام باقر ع فرمود: (فَفَرَّوْا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ) (الذاریات: ۵۰)

امام باقر ع فرمود: (فَفَرَّوْا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ) (الذاریات: ۵۰)

امام باقر ع فرمود: (فَفَرَّوْا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ) (الذاریات: ۵۰)

با زن، اذیت و آزار حیوان‌ها بلکه تحمل اذیت آنها، بوی خوش، نگاه درآینه، لباس دوخته، زینت، دروغ پردازی و ناسزاگویی و جدال... احرام به انسان مقاومت در مقابل میل جنسی را می‌دهد و ترک استغلال و ترک ناز پروردگی را (حج، مطهری، صص ۸۸ و ۱۲۴).

اگر چه آمیزش با همسر، خوردن بعضی غذاها، استفاده از عطریات حلال است ولی انسان با انتخاب خود همه اینها را برای مدتی کوتاه حرام می‌کند و با این کار با خواسته‌های نفس خود مخالفت می‌کند و برای مخالفت با فزون طلبی‌های نفس و صرف نظر کردن از برخی نعمت‌های حلال اموال خود را در مسیر انجام حج مصرف می‌کند. تا نفس خود را ریاضت بدهد. این‌گونه ریاضت در تعالیم اسلام مورد سفارش قرار گرفته است. حج یک حرکت انتخابی به‌سوی زهد و ریاضت نفس است و دست‌اندرکاران حج اگر چه موظفند امکانات مناسب را برای زائران فراهم کنند اما زائران باید از فرصت حج استفاده کرده با انتخاب خود به‌سوی ریاضت نفس بروند. رهبری در این زمینه می‌فرماید:

حج، برای زهد و ریاضت است. آدم وقتی در روایات و اعمال حج نگاه می‌کند، می‌بیند اصلاً برای این است که انسان برود آنجا ریاضت بکشد. اصلاً حج جای خوش‌گذرانی نیست... آنجا باید مغیرالوجه و مغیرالشعر باشد. آفتاب روی انسان را بسوزاند و موهایش را ژولیده کند. لباس زیبا و عطر نداشته باشد. در حج همه وسایل فشار و ریاضت الهی برای یک مدت محدود و کوتاه فراهم است (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۲/۳۰).

مناسک حج و محرمات احرام همگی زائر را به‌سوی ریاضت انتخابی هدایت می‌کنند. با اینکه استعمال عطر و بوی خوش بسیار ترغیب شده و فضیلت زیادی دارد، ولی در حال احرام حرام شمرده شده است و در مقابل هنگام احرام و انجام مناسک گرفتن بینی از بوی بد حرام است. صید حیوانات صحرائی بر محرم حرام است «ولا تقتلوا الصيد وانتم حرم».

تا روشن شود چه کسی از این ریاضت انتخابی سربلند بیرون می‌آید. (لَيَبْلُوَنَّكُمْ اللَّهُ بَشْيَاءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَثْدِيكُمْ وَرِمَاكُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ...) (مائده: ۹۴)

خداوند شما را با شکارهایی که (در حال احرام به شما نزدیک می‌شوند، به‌طوری که) دست‌ها و نیزه‌هایتان به آن می‌رسد، می‌آزماید؛ تا مشخص کند چه کسی با ایمان به غیب از خدا می‌ترسد. اگر دل غم دنیا جدا توانی کرد

نشاط و عیش به باغ بقا توانی کرد

اگر به آب ریاضت برآوری غسلی

همه کدورت دل را صفا توانی کرد

زمینل هوسات اردوگام، بیش نهی

نزول در حرم کبریا توانی کرد

(مولوی، کلیات شمس، ص ۲۹۰، غزل ۹۵۹)

عالمان و عارفان، موسم حج را بهترین فرصت برای

لباس مانند لباس آخرت راه رسیدن به معرفت به‌ویژه معرفت النفس را فراهم می‌سازد. بزرگان با توجه به این حقیقت معرفت النفس و خودشناسی را یکی از هدیه‌های حج می‌شمارند و به حج‌گزاران و عمره‌گزاران سفارش می‌کنند از این فرصت فراهم شده بالاترین بهره را ببرند که مجموعه شناخت‌های که در حج حاصل می‌شود در هیچ موقعیت و عبادت دیگری یک‌جا حاصل نمی‌شود.

ریاضت انتخابی شش) برای کسی که می‌خواهد در مسیر معرفت ناب خداوند و محبت به او گام بردارد و دل از ما سواى او برکند، اولین قدم ترک لذت‌های زودگذر و فانی دنیا حتی حلال آن و ریاضت دادن به نفس است. آنها که پای در ره تقوا نهاده‌اند

گام نخست بر سر دنیا نهاده‌اند فرعون نفس را به «ریاضت» بکشته‌اند و آن‌گاه دل بر آتش موسی نهاده‌اند (عطار، دیوان عطار، ص ۳۰۶)

ریاضت، مصدر فعل «راض، یروض» است در برخی از کتاب‌های لغت آمده است: «رَاضُ الْمُهُرَى اللَّهُ وَطَوَّعَهُ وَعَلَّمَهُ الْبَيْسِرِ»؛ «فلانی کره اسب را رام کرد و آن را منقاد خود نمود و به او رهنوردی آموخت».

کره اسب را مدتی به حال خود رها می‌کنند تا خردسالی را پشت سر بگذارد، و بدنش محکم شود. هنگامی که از آب و گل در آمد، پیش از آنکه به کارش گیرند، آن را تربیت می‌کنند تا در کارهایی مانند سوارکاری، بیمودن راه‌های دور و دراز و گذشتن از گردنه‌های سخت از آن استفاده کنند. اگر این تربیت و تمرین وجود نداشته باشد و حیوان رام نگردد، چه بسا خود و سوارکار را دچار خطرهای جدی و جبران‌ناپذیر کند.

درباره مفهوم اصطلاحی ریاضت عارفان گفته‌اند: نفس انسان مانند کره اسب چموش است که کارهایش از روی شهوت و غضب انجام می‌گیرد.

همان‌گونه که کره اسب مورد تربیت قرار می‌گیرد و ریاضت داده می‌شود تا به کار آید، نفس انسان باید ریاضت ببیند و تربیت شود تا راه رستگاری و کمال را بییماید و به مقصد برسد (رمضانی، ریاضت در عرف عرفان، حسن رمضانی خراسانی، صص ۹، ۱۱، قم، اشراق، ۱۳۸۸).

شهید مطهری، یکی از فلسفه‌های احرام را «ریاضت» دانسته، می‌گوید: محرمات احرام چند نوع‌اند... نوع سوم از قبیل ریاضت دادن نفس است به تقوا؛ چنان‌که حضرت علی فرمود:

وَإِنَّمَا هِيَ نَفْسِي أَرُوضُهَا بِالتَّقْوَى لِتَأْتِيَ أَمَنَةً يَوْمَ الْحَوْفِ الْأَكْبَرِ وَتَنْتَبِثَ عَلَى جَوَانِبِ الْمَرْكَبِ (نهج البلاغه، نامه ۴۵)

من نفس خود را با پرهیزکاری می‌پرورانم، تا در قیامت که هراسناک‌ترین روزهاست در امان و در لغزش‌گاه‌های آن ثابت قدم باشد.

اموری که در احرام تحریم شده است، حس مقاومت در برابر آنها در انسان تقویت می‌شود از قبیل صید، مباشرت

ابعاد عرفانی حج یکی از برجسته‌ترین ابعاد حج است که در کمتر عبادتی به این زیبایی تبلور پیدا می‌کند. حج تجرید از همه وابستگی‌ها و رسیدن به اوج عرفانی است که در روایات و ادعیه معصومین (علیهم‌السلام) مورد توجه قرار گرفته است. «إِلَهِي هَبْ لِي كَمَالَ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْكَ وَ أَنْزِلْ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا بِضِيَاءِ نَظَرِهَا إِلَيْكَ حَتَّى تَخْرُقَ أَبْصَارُ الْقُلُوبِ حُجُبَ الثُّورِ فَتَصِلَ إِلَى مَعْدِنِ الْعَظَمَةِ وَ تَصِيرَ أَرْوَاحُنَا مُعَلَّقَةً بِعِزِّ قُدْسِكَ» (ابن طاووس، إقبال الأعمال، ج ۲، ص ۶۸۷).

این حقیقت در حج به صورت کامل می‌تواند محقق شود. از این رو امام صادق ع فرمود: اِذَا زِدْتَ الْحَجَّ فَجَزِدَ قَبْلَ غَزْمِكَ مِنْ كُلِّ تَشَاغُلٍ وَ حِجَابٍ كُلِّ حَاجِبٍ (مصباح الشریعة، ص ۴۷).

هرگاه قصد حج کردی، دلت را از هر باز دارنده‌ای برای خدا خالی ساز و از هر مانعی پیراسته کن. تجرید سه مرحله دارد؛ تجرید نفس که طلب نکردن دنیا و تأسف نخوردن بر آنچه از دست رفته است. مرحله دوم تجرید دل است و آن دل نبستن به آنچه نیست و تنها ارزش قائل شدن برای آنچه که هست، یعنی وجود حق، مرحله سوم تجرید سر است و آن بی‌اعتمادی به اسباب است و از خود نشانی نداشتن و فقط به حق بازگشتن (فعالی، اسرار عرفانی حج، ص ۲۷۷؛ به نقل از مجموعه رسائل فارسی خواجه عبدالله انصاری، ج ۱، ص ۲۶۸).

در اینجا به بعضی ابعاد عرفانی حج اشاره می‌کنیم:

خودشناسی

خودشناسی مقدمه خداشناسی است: «مَن عرف نفسه فقد عرف ربه» از جمله ویژگی‌های حج فراهم ساختن زمینه برای خودشناسی است. انسان در زندگی خود نوعاً اسیر روزمرگی شده و به آنچه در اطراف او می‌گذرد عادت می‌کند؛ از همین رو از حقایق و واقعیات دیگر حیات خود غافل می‌شود. گسستن او از شرایط عادی و روزمره زندگی، این موقعیت را برای انسان فراهم می‌سازد تا در خود و پیرامون خود، توجه کند. مناسک حج از احرام تا تقصیر و از عرفات تا جمرات، مرحله به مرحله از خودخواهی‌ها و تعلقات رها شدن به خود واقعی

اندیشیدن و خود را یافتن است. آنگاه که حج‌گزار لباس دوخته از تن بیرون می‌آورد و لباس بندگی و طاعت را بر تن می‌کند، هویت جدیدی می‌یابد و این پس از آن است که علایق مادی و دنیوی را قطع می‌کند و در کسوت احرام و محرمان قرار می‌گیرد.

شناخت خود جوهر همه عبادات و مناجات‌هاست و رسیدن به این شناخت در سایه‌سار حج با سهولت بیشتری امکان‌پذیر می‌شود.

تفکر در آفاق و انفس بهترین راه برای رسیدن به خودشناسی است و عرصه حج و سرزمین وحی این فرصت را فراهم می‌کند که در آفاق و انفس تفکر شود. زیرا هم جنبه آفاقی این سرزمین و عظمت کعبه و سرزمین وحی، حضور هزاران انسان موحد با رنگ‌ها و زبان‌های متفاوت هراسانی را به تفکر و می‌دارد همچنین جدا شدن از تعلقات مادی و شخصیتی و احرام بستن در



بعد فرهنگی حج و دستاوردهای آن

□ حافظ نجفی

مقدمه

حج از مهمترین مناسک دینی در آیین مقدس اسلام است که جنبه فراملیتی داشته و سالانه میلیون ها نفر از مسلمانان سراسر جهان را در اجتماع‌ی بزرگ گرد هم می آورد با وجود اختلاف در بسیاری از احکام دینی میان مذاهب اسلامی، اما در حج میان فرقه های اسلامی، اجماع مشاهده می شود، مسایلی چون احرام، طواف، سعی، وقوف‌ها، قربانی، رمی، بیتوته و غیره با کمترین تفاوت، مورد قبول همه جهان اسلام است و از ده‌ها کشور، هر سال نمایندگانی در این مراسم بزرگ حضور می یابند. مسلمانانی که از سراسر عالم در این مکان جمع می شوند می توانند با ایجاد و تقویت روحیه توحیدی و گسترش روابط و تعاملات، مانع از انزوای اسلام و مسلمانان شوند و باعث اقتدار و امنیت و تقویت هویت فرهنگی اسلامی شوند و در سایه نظام توحیدی حج، به صلح و امنیت دسترسی پیدا کنند. از این رو لازم است همه مسلمانان،

بویژه متولیان امر حج برای درک درست آموزه های اسلام، مطلع ساختن، مشارکت دادن و تاثیر گذاری بر مردم دیگر کشورها و تبادل ایده ها و اطلاعات، بوسیله ارتباطات

علمی و انتقال دانش و تجارب افراد، تلاش کنند. در حقیقت، حج یک دانشگاه عالی فرهنگی است که فرهنگ خودسازی، امنیت، عدالت اجتماعی، ایثار، نظم و انضباط و غیره به اشخاص تعلیم داده می‌شود تا آن‌ها نیز این آموزه ها را به سراسر جهان نشر دهند. در این مقاله برخی از ابعاد و دستاوردهای فرهنگی حج، مورد بررسی قرار گرفته است.

ارتباطات و گفتوهای فرهنگی

گفتگوها و تعاملات، همچنین داد و ستدها، از راه های متداول معرفی و گسترش فرهنگ ها در جهان محسوب می شوند. چرا که فرهنگ، هویت زنده و پایداری است که دایما در حال بسط و گسترش می باشد(نجفی، مقاله «حج عامل شکوفایی فرهنگی....» میقات حج، شماره ۸۹ ص ۴۸. راهبردهای عملی توسعه فرهنگی، ترجمه فاضلی، ص ۲۴۹). حج، یک گردهمایی جهانی اسلام است که برای شرکت کنندگان در آن، دو فایده بزرگ است؛ یکی گداخته شدن با کمال مطلوبها و آرمانهای عالی و دیگری گداخته شدن با ارزشهای بشری حاصل از برخوردهای برادرانه با دیگر مردمان و ملت‌های کره زمین. و این از جمله منافع حج است که خدای متعال به آن اشاره کرده است «لِيشْهَدُوا منافع لهم»(حج ۲۸، حکیمی، الحیات، ج ۱، ص ۴۵۷).

با توجه به این نکته که اجتماع شکوهمند حج، نماینده طبیعی و واقعی همه اقشار مسلمان جهان است و زوار خانه

خدا از میان تمام گروه‌ها و نژادها در آن جا حضور می یابند، ارتباط قشرهای مسلمان در ایام حج می تواند به عنوان مؤثرترین عامل مبادله فرهنگی و انتقال فکرها درآید. در روایات

اسلامی یکی از فواید حج، ارتباط انسان‌ها، تبادل فرهنگ ها و گفتگو و شناخت یکدیگر ذکر شده است؛ هشام بن حکم که از دوستان دانشمند امام صادق علیه السلام است می گوید: از ایشان درباره فلسفه حج و طواف کعبه سؤال کردم و اینکه به چه سبب خداوند بندگان‌ش را به حج مکلف ساخت؟ فرمود: خداوند آفریدگان را آفرید... و حج را وسیله ای قرار داد تا مردم شرق و غرب جهان گرد هم آیند و با یکدیگر آشنا گردند. «...فَفَعَلَ فِيهِ الْاجْتِمَاعَ مِنَ الشَّرْقِ وَالْمَغْرِبِ لِيَتَعَارَفُوا»(شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۱۴). در اسلام به جای تحمیل عقیده، تبلیغ عقیده وجود دارد، بنا بر دستور صریح خداوند در قرآن کریم "لا اکراه فی الدین"(بقره ۲۵۶) که مخاطب اصلی آن، همه انسان‌ها هستند، معارف اسلام با آزادی کامل و با خواست قلبی مردم گسترش یافته است. اگر پرسیده شود چرا باید باب گفتگو با دیگران را باز نمود و از مجرای حکمت و جدال احسن با دیگران تعامل داشت برای آن است که عقیده اسلامی را باید با فرهنگ سازی و اقناع، به دیگران منتقل

نمود(قرآن و توسعه فرهنگی، جمعی از اندیشمندان، ص ۳۲). از مشکلات جامعه واحد اسلامی این است که مرزهای جغرافیایی می تواند سبب جدایی فرهنگی آنها شود و هر کشور تنها به خود بیندیشد، امام صادق علیه السلام در ادامه روایت هشام بن حکم می فرماید اگر چنان بود که هر ملتی تنها درباره سرزمین خود و آنچه بدان مربوط است سخن می گفتند (و اخبار آن را در حج، مطرح نمی کردند و به گوش مسلمانان دیگر نمی رساندند) نابود می گشتند و خیرها ناگفته می ماند، این است علت حج(وَلَوْ كَانَ كُلُّ قَوْمٍ إِنَّمَا يَتَكَلَّمُونَ عَلَى بِلَادِهِمْ وَمَا فِيهَا هَلَكُوا وَخَرِبَتْ أَلْبِلَادُ وَسَقَطَتِ الْجَلْبُ وَالْأَرْبَاعُ وَعَمِيَتْ الْأَخْبَارُ وَلَمْ يَقِفُوا عَلَى ذَلِكَ فَذَلِكَ عَلَّةُ الْحَجِّ... شیخ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۱۴). در این حدیث و احادیث همانند آن، این موضوع بسیار مهم یادآوری شده است که اگر مسلمانان در اجتماع جهانی حج شرکت نکنند، یا در صورت شرکت کردن مشکلات و مسائل خویش را در آن اجتماعات مطرح ن‌سازند، قدرت و موجودیت خود را از دست می دهند و ارزش های معنوی و فرهنگی آنان در معرض نابودی قرار می گیرد. براساس آیه شریفه قرآن، قوام و حیات جامعه

بشری در گرو تحقق این مراسم باشکوه است و پابرجا بودن کعبه جلوه آن پایداری است. «جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْآحِرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ»(مانده: ۹۷). سیره عملی پیامبر صلی الله علیه و آله ائمه علیهم السلام تلاش در جهت نشر و گسترش آموزه های اسلام و آگاهی بخشی به افراد، در این گردهمایی بزرگ بود، پیامبر صلی الله علیه و آله در مدت سیزده سال اقامت در مکه با نمایندگان و سران قبایلی که از کشورهای مختلف، برای حج به مکه می آمدند تماس برقرار می نمودند که نمونه های بسیاری از آن را مورخین ذکر کرده اند(ابن هشام، السیره النبویه: ج ۱، ص ۴۲۲). امامان معصوم علیهم السلام نیز از این فرصت مهم استفاده می نمودند؛ به عنوان نمونه امام صادق علیه السلام در موسم حج، خیمه ای برافراشته می کرد و دانشمندان به حضورش شرفیاب می شدند. امامان علیهم السلام نه تنها خود به این اقدام مهم توجه داشتند همچنین علما و دانشمندان را به این امر، سفارش می نمودند «امام علی علیه السلام به قتم بن عباس که کارگزار حضرت در شهر مکه بود می نویسد: اعمال حج را برای مردم برپا دار. در هنگام بامداد و عصر برای رسیدگی به امور مردم آماده باش و مجلس ساز. آن را که فتوا پرسد پاسخش را بده و نادان را تعلیم و با دانا به گفتگو بپرداز»(شریف رضی، نهج البلاغه، نامه ۶۷).

ایام حج بهترین زمان تعامل افکار، مبادله فرهنگی و گفتگوهای صمیمانه میان مسلمانان است برای دستیابی به ارزش های والای دینی و رسیدن به فرهنگ پویای اسلامی. حج می تواند به یک کنگره عظیم فرهنگی تبدیل شود و اندیشمندان جهان اسلام، در ایامی که در مکه هستند گرد هم آیند

و افکار و ابتکارات خویش را به یکدیگر عرضه کنند. امروزه در بسیاری از سفرهای حج، حاجیان با گروه های علمی و مذهبی سایر کشورهای جهان آشنا می گردند و این آشنایی در برخی موارد پس از اتمام سفر حج نیز ادامه می یابد. این آشنایی و ارتباط، می تواند زمینه ساز مبادلات فرهنگی و گسترش علوم و اندیشه های اسلامی گردد(صالحی، مقاله مروری بر کارکردهای گوناگون مناسک حج، ص ۶۲).

زنه نگه داشتن آثار و ارزش ها

حج، مروری بر توحید و تاریخ حامیان آن از آدم تا ابراهیم و خاتم پیامبران است، هر کدام از اعمال حج و اماکن مقدسه از حرم و میقات و سعی و عرفات با انسان سخن می گویند و حاجی را به اندیشه وا می دارند. به جا آوردن مناسک حج در سرزمین وحی زمینه آشنایی با ریشه های فرهنگی و اسلامی را فراهم می کند، شخص حج گزار می تواند ریشه های تاریخی پیدایش دین خود را بشناسد، از میان آثار محسوس و مجسم، که هم خدا را به یاد بیاورد و هم خاطره پیامبر مشترک و پایه گذار ادیان توحیدی را همیشه زنده

و تازه نگه دارد، همانند ابراهیم، باستانی ترین آغاز کننده فرهنگ و بنیانگذار توحید و پدر انبیاء، حج به جای آورد. خانه ای را که ابراهیم برای عموم مردم و در کمال سادگی به پا کرده است را حفظ، و مراسم و مناسکی را که ابراهیم انجام داد، تکرار نماید. اعمال حج و مناسکی که مقرر شده است هر کدام معرف و مظهر بعضی از مراحل و صحنه هایی است که ابراهیم خلیل، به آن دچار شده و پله پله از عهده آن برآمده است(بازرگان، مهدی، خانه مردم، ص ۴۴). شبلی از افرادی است که در زمان امام سجاد علیه السلام به حج رفته بود و پس از

انجام اعمال حج، به حضور امام علیه السلام رسید، امام از وی پرسید. «آیا وقتی که پشت مقام ابراهیم، دو رکعت نماز خوانندی قصد کردی ابراهیم گونه نماز بخوانی؟!»(نوری، مستدرک الوسائل:ج ۱۰، ص: ۱۶۸) در قرآن کریم از مقام ابراهیم به عنوان یکی از نشانه های بارز یاد شده است؛ «فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ»(آل عمران ۹۷) به تعبیر دکتر شریعتی «مقام ابراهیم، قطعه سنگی است با دو رد پا، رد پای ابراهیم. ابراهیم بر روی این سنگ ایستاده و حجر الاسود سنگ بنای کعبه- را نهاده است. و هر انسانی که به حج می رود، در مقام ابراهیم می ایستد و پا جای پای ابراهیم می گذارد، ابراهیمی که بنیانگذار توحید در جهان است و رسالت هدایت قوم را بر دوش دارد. و انسانی که در حج در مقام ابراهیم ایستاده است و به دست خدای ابراهیم دست بیعت داده است باید ابراهیم وار زندگی کند و در عصر خویش، معمار کعبه ایمان باشد، قوم خویش را از مرداب زندگی راکد و حیات مرده و ظلمت جهل، بیرون آورد. سرزمین خویش را منطقه حرم کند! و زمین را مسجدالحرام»(شریعتی، تحلیلی از مناسک حج، صص. ۷۵- ۷۶). امام علی علیه السلام ضمن بیان فلسفه حج به این نکته اشاره دارد که حاجیان در موقف های پیامبران می ایستند و گام جای گامهای انبیاء الهی می گذارند «و وَقَفُوا مَوَاقِفَ أَنْبِيَائِهِ»(شریف رضی نهج البلاغه، خطبه ۱) حج و سرزمین مکه برای هر مسلمان کاوشگر، یادآور درخشان ترین و ماندگارترین خاطرات صدر

اسلام است؛ مناسک حج پیشینه و میراث عظیم مشترک فرهنگی مسلمانان را حکایت می کند سنگ و چوب و در و دیوارها کوه ها و دره ها و آثار تاریخی به جای مانده از آن دوره از حضور لحظه به لحظه رسول گرامی اسلام و صدیق ترین یاران او حکایت دارد.

کعبه، یادآور دِبت شکن بزرگ تاریخ است؛ ابراهیم علیه السلام قهرمان توحید و دیگری علی علیه السلام که در فتح مکه پای بر دوش پیامبر نهاد و کعبه را از لوث بتها تطهیر نمود. یادآور حج امام حسین علیه السلام و دعای پر محتوای عرفه ایشان است و عرفات، عشق و عرفان حسین علیه السلام در دامنه جبل الرحمه و سخنرانی آتشین ایشان در معرفی چهره واقعی معاویه و حکومت ظالمانه آن را تداعی می کند(سلیم بن قیس هلالی، کتاب سلیم بن قیس، ص ۱۸). «امام صادق ع در این زمینه می فرماید: آیین حج، مقرر شده است تا آثار پیامبر صلی الله علیه و آله و اخبار او شناخته شود، مردم آنها را به خاطر آورند و فراموش نگردد»(حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۱۴).

نشر و گسترش آموزه های دینی

جنبه فرهنگی حج، مقدمه ای برای گسترش فرهنگ اصیل و پویای اسلام است؛ حج آموزشی چند روزه است در مدت زمانی کوتاه، برای آماده سازی فرد در پهنه زندگی. تابلویی از تمام فداکاریهای قهرمانان توحید است. یک دانشگاه عالی فرهنگی است که فرهنگ خود سازی، امنیت، عدالت اجتماعی، ایثار، مقاومت، نظم و انضباط و اتحاد و مساوات ...و به حاجی تعلیم داده می شود تا او نیز این تعالیم را به سراسر جهان نشر دهد «وَلْيُتَعَرَّفَ آثَارُ رَسُولِ اللَّهِ ص وَتُعَرَّفَ أَخْبَارُهُ وَ يُذَكَّرَ وَلَا يُنْسَى»(همان، ص ۱۱۴). نمونه های بسیاری

از آگاهی بخشی های پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام در ایام حج، در راستای گسترش و تبلیغ حقیقت دین اسلام ، در تاریخ ذکر شده است؛ پیامبر صلی الله علیه و آله در آغاز رسالتش برای تبلیغ دین از مراسم حج استفاده کرد، و در دوران محاصره اقتصادی به مدت سه سال در شعب ابی طالب تنها راه گسترش اسلام، ایام حج بود. امام حسین علیه السلام در ایام حج، هفتصد نفر از صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله را در «منا گرد هم آورد و از شهادت حجرین عدی و ولیعهدی یزید و آثار زینبار آن برای جامعه اسلامی سخن گفت و یاران نبوی را تحت

تاثیر قرار داد(بابا زاده، با هم به حج و عمره، ص ۱۹۶). در دوران های حققان باری که خلفا و سلاطین ستمگر، اجازه نشر معارف اسلامی را به مسلمین نمی دادند؛ آنها با استفاده از فرصتی که فریضه حج در اختیارشان می گذاشت؛ بسیاری از مشکلات خود را حل می کردند و با تماس گرفتن با ائمه هدی علیهم السلام و علمای بزرگ دین پرده از چهره معارف و قوانین اسلام و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله بر می داشتند؛ و به هنگام بازگشت به بلاد خود، حامل پیام های مهم معنوی و اخلاقی و فرهنگی بودند(مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۱۰، ص: ۲۷۳). مسئله پیام رسانی و انتقال فرهنگ، نکته مهمی است که در بعد فرهنگی حج نمایان است، حج گزاران باید این پیام را به عنوان ره توشه حج با خود به همراه ببرند و در شهر و آبادی خود نشر دهند، پیامبر صلی الله علیه و آله در حجه الوداع خطاب به مردم فرمود باید این مطالب و معارف را حاضر و شاهد شما به غایب انتقال دهد(طبرسی، الإحتجاج : ج ۱، ص: ۶۲). امام رضاع؟ نیز در ضمن بیان علل و فلسفه حج به این نکته اشاره دارند: «در سفر حج مردم آموزش های دینی می بینند و حاجیان (شیعه) اخبار و تعالیم ائمه را به مردمان نقاط مختلف جهان می رسانند(شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا علیه السلام: ج ۲، ص: ۱۱۹). در حج، تفقه و آشنایی با دین و گسترش فرهنگ اهل بیت علیهم السلام به تمام نقاط جهان نهفته است، تفقه به این معنا که انسان به دنبال شناخت عمیق و اوصول علم دین باشد و اطلاعات و معلومات سطحی را به

علوم ژرف و بارور تبدیل کند. امام رضا علیه السلام در ادامه حدیث و در بیان این مطلب به آیه ای از قرآن تمسک نمودند و گفتند: "این همان است که خداوند گفته است باید تنی چند از هر گروه کوچ کنند تا دانش دین بیاموزند و هنگامی که نزد مردم باز گشتند آنان را آگاه سازند. فَلَوْ

لَا نَفَرٌ مِنْ كُلِّ قَوْمٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لَيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لَيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ(توبه ۱۲۲). بنابراین نعمت بهره برداری از معارف و فرهنگ اصیل اسلامی اختصاص به مسلمانانی که توفیق حضور در حج را داشته اند، ندارد بلکه آنها موظفند این فرهنگ را در شهر و دیار خود نشر دهند و با توجه به تکرار حج در هر سال، این انتقال فرهنگ، عاملی مؤثر برای تقویت و گسترش دین خواهد بود، به فرموده امام صادق علیه السلام تا کعبه برپاست دین هم استوار است. «لَا تَزَالُ الدِّينُ قَائِمًا مَا قَامَتِ الْكَعْبَةُ»(حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۱۴) ثمره حج واقعی، عاید تمام مردم خواهد شد یعنی حج تحولی بنیادین در جامعه و زندگی مردم ایجاد خواهد کرد(جمعی از صاحب نظران، کتاب حج (مجموعه مقالات)، ص ۸۲- ۸۳). جامعه ای که افراد آن، بر محور توحید، اخلاق و آموزه های انسان ساز اسلام، حرکت کند در مسیر تکامل خواهد بود؛ حج گذار پس از ساخته شدن در حریم خالق، به سوی خلق باز می گردد و با تعهدی که دارد برای ترقی و تکامل خلق تلاش می کند و نتیجه این سیر و سلوک، تنها عاید شخص نمی شود بلکه او ساخته می شود تا در پرتو تربیت الهی، فردی فرهیخته، سازنده و مفید به حال جامعه باشد. در تهیه این مقاله از مطالب موجود در مقالات سایت حج استفاده شده است.

مقام ابراهیم، قطعه سنگی است با دو رد پا؛ رد پای ابراهیم. ابراهیم بر روی این سنگ ایستاده و حجر الاسود سنگ بنای کعبه- را نهاده است. و هر انسانی که به حج می رود، در مقام ابراهیم می ایستد و پا جای پای ابراهیم می گذارد، ابراهیمی که بنیان گذار توحید در جهان است و رسالت هدایت قوم را بر دوش دارد. و انسانی که در حج در مقام ابراهیم ایستاده است و به دست خدای ابراهیم دست بیعت داده است باید ابراهیم وار زندگی کند و در عصر خویش، معمار کعبه ایمان باشد، قوم خویش را از مرداب زندگی راکد و حیات مرده و ظلمت جهل، بیرون آورد. سرزمین خویش را منطقه حرم کند و زمین را مسجدالحرام.